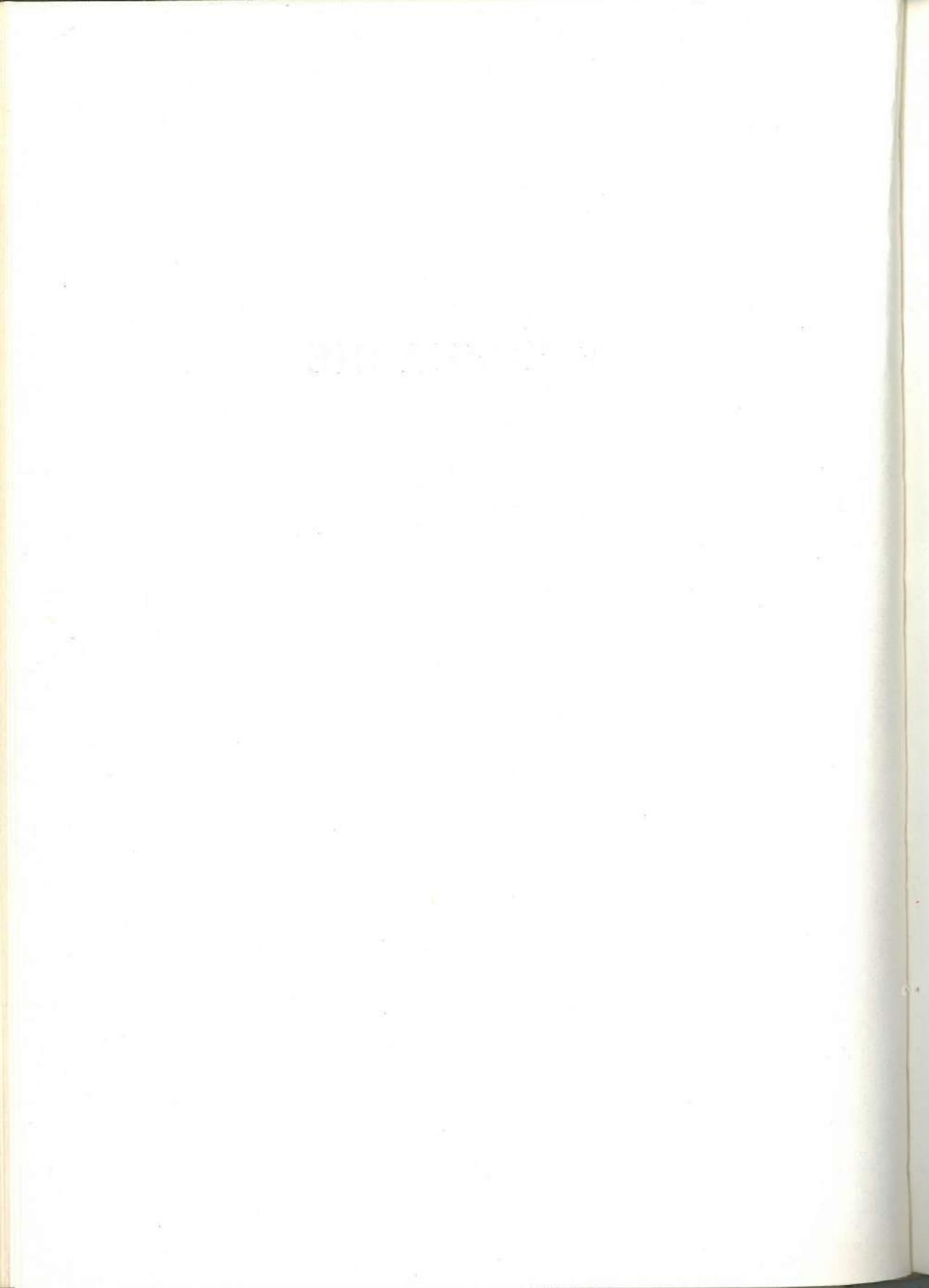

ЕЗИКОЗНАНИЕ

ТЪРНОВСКА КНИЖОВНА ШКОЛА. Т. 4

Четвърти международен симпозиум, Велико Търново, 16—18 октомври 1985 г.

FRANCIS J. THOMSON (Antwerp)

THE SLAVONIC TRANSLATIONS OF PSEUDO-METHODIUS OF OLYMPUS
APOCALYPsis

This account of the events preceding the end of the world, written in Syriac in the mid-seventh century,¹ was soon afterwards translated into Greek and enjoyed great popularity, since the prophecies could be applied by succeeding generations to different events — *vaticinia ex eventu* — and soon varying later redactions of the original translation came into being.² Indeed when compared with the Syriac original and a Latin translation made from the Greek by an otherwise unknown monk Peter in Merovingian Gaul in the late seventh or early eighth century,³ even the earliest surviving form of the Greek version reveals certain interpolations, e. g. xiii, 7-10.

¹ The question whether the original was in Greek or Syriac can now be considered settled, cf. G. Reinink. Ismael, der Wildesel in der Wüste. Zur Typologie der Apokalypse des Pseudo-Methodios. — Byzantinische Zeitschrift, LXXV, 1982, 336-344. The Syriac original has not been edited in full and has only been traced to one late codex of 1584, viz. codex Vaticanus syrus 58, ff. 126 r-138 r. On the codex see S. and J. Asselman and Bibliotheca Apostolicae Vaticanae manuscriptorum catalogus. Pt. I, vol. II. Rome, 1758, 342-355, cf. 348; also P. Alexander. Byzantium and the Migration of Literary Works and Motifs. The Legend of the Last Roman Emperor. — Medievalia et Humanistica, N. S. II, 1971, 47-68, cf. 56-57, who points out, ibid. 60, that the work is inspired by the author's hope of the liberation of Mesopotamia from Moslem domination by Byzantium. On the presumably Coptic origin of the legends known to the author see P. Alexander. Psevdo-Mefody i Etiopiya. — Antichnaya drevnost' i sredniye veka. Sbornik, X, 1973, 21-27. On the date of the composition see A. Lolo. Die Apokalypse des Ps.-Methodios. (Beiträge zur klassischen Philologie, vol. LXXXIII). Meisenheim am Glan, 1976, 20-22.

² There are four main Greek redactions, all of which have been edited critically by Lolo, the first and second in his Apokalypse op cit., 46-140 and 47-141, respectively. The third and fourth are in his Die dritte und vierte Redaktion des Ps.-Methodios. (Beiträge zur klassischen Philologie vol. XCIV). Meisenheim am Glan, 1978, 22, 25-38, 40-75 and 23, 39-69, 76-78, respectively. These editions have superseded those of the first, third and fourth by V. Istrin. Otkroveniye Mefodiya Patarskogo i apokrificheskiye videniya Daniila v vizantiyskoy i slavyano-russkoy literaturakh. Issledovaniye i teksty. (Vol. I-Issledovaniye. — Chteniya v Imperatorskom obshchestve istorii i drevnostey rossiyskikh (hereafter CIOI), CLXXXI, 1897, I-II, 1-250; CLXXXII, 1897, 251-330; (Vol. II=) Teksty. — CIOI, CLXXXIII, 1897, I-132; CLXXXIV, 1898, 133-210; cf. II, 5-50, 51-66 and 67-74, respectively.

³ Edited by E. Sackur. Sibyllinische Texte und Forschungen. Pseudomethodius. Adso und die tiburtinische Sibylle. Halle, 1898, 59-96. Istrin. Otkroveniye... II, 75-83, published a later Latin redaction which has little textual value for the original. See M. Kmosko. Das Rätsel des Pseudomethodius. — Byzantion, VI, 1931, 273-296, cf. 275-276. Peter's translation may well have been inspired by the Arab advance through Spain into Gaul. See Alexander. Byzantium..., p. 61.

Hitherto two Slavonic translations have been published, one translated in Bulgaria in the late ninth or early tenth century and surviving in codices from the late thirteenth or early fourteenth century on,⁴ from which period later redactions also exist,⁵ and one translated in Bulgaria in the thirteenth or fourteenth century which survives in codices from the latter century on.⁶

Well over a century ago I. Sreznevsky drew attention to yet another Slavonic version in the Copenhagen Royal Library codex 147, a seventeenth century Russian codex, whose language he considered very early.⁷ A. Stender-Petersen in his description of the codex only went so far as to talk of an "*independent redaction*", unlike those already published,⁸ and thus it was unclear whether the codex contained a different translation or a different redaction of one of the two known translations.

Apparently unaware of the version in the Copenhagen codex, A. Shakhmatov drew attention to the version of the *Apocalypse* in the sixteenth-seventeenth century Russian manuscript preserved in the library of the New Jerusalem Monastery of the Resurrection as codex 154⁹ and concluded that it

⁴ Edited from the 13-14th century codex Hilandar 382 by Istrin. Otkroveniye . . . II, 84-100, and by P. Lavrov. Apokrificheskiye teksty. — Sbornik otdeleniya russkogo jazyka i slovesnosti Imperatorskoy akademii nauk (hereafter SORY), LXVII, 4, 1899, 6-14, XXV-XXVI, i razprostraneniem im v Rusiye. — Starobalgarska literatura, II, 1977, 102-113, cf. 106, wrongly claims that Lavrov edited a different codex to that edited by Istrin. Unfortunately the Hilandar codex is defective as a passage, viz. XI, 8-XI, 18 is missing. As this is in the middle of ff. 74v (the text is on ff. 69v-77v) this must be a scribal error.

⁵ The 13-14th century Serbian Dragolj florilegium (formerly codex 466/511 in the National Library, Belgrade. It was lost during evacuation in the First World War) on ff. 266v-281v contained a revised version, which was edited by P. Šrećković. Zbornik popa Dragolja. Sadržina i proroštva. — Spomenik Srpske Kraljevske Akademije, V, 1890, 1-20, cf. 17-20. Besides omissions and alterations it also contains an interpolation on the woes of the population between Sardica and Thessalonica, which probably refers to the events between 1078 and 1081. See P. Alexander. Historical Interpolations in the Zbornik Popa Dragolja. — Actes du XIVe Congrès International des études byzantines, Bucarest, 6-12 septembre 1971, Vol. III, Bucarest, 1976, 23-38, cf. 32-37. Istrin. Otkroveniye . . . ii, 94-95, supplied the passage missing in the Hilandar codex from Dragolj, thus giving a distorted text. It would have been wiser to have taken the missing passage from the 15-16th century codex 591 in the Synodal collection, Moscow, edited by N. Tikhonravov. Pamyatniki otrechennoy russkoy literatury, Vol. II, Moscow, 1863, 268-281, cf. 276-277: the passage is: ПАДТЬ ВЪ ГРѢСХЪ . . . ПОТРЕВАТЬСЯ И ПОСЧЕНА. The 13-14th century Berlin codex slavicus 54 (Wuk 48), ff. 97r-120r contains another redaction, but this has not as yet been edited. On it see Istrin. Otkroveniye . . . I, 121, 148, 151-152 and variants to the Hilandar text from this codex ibid. ii, 84-100.

⁶ The earliest codex is MS 38 in the Synodal collection, Moscow, copied in 1344/5 by the priest Philipp for the Bulgarian ruler John Alexander. There is no evidence for the assertion, thus Penkova. Prevodi . . . p. 107, that Philipp himself translated the work, while the notion, thus Istrin. Otkroveniye . . . p. 173, that the idea of translating it was inspired by the appearance of Turkish invaders in the Balkans is pure speculation. It has been edited from this codex by Tikhonravov. Pamyatniki . . . II, 213-226 and B. Angelov and M. Genov. Istoriya na balgarskata literatura, Vol. II, Sofia, 1922, 269-281. This translation has also been edited from the 15-16th century Russian codex 682 in the Synodal collection, Moscow, by Tikhonravov. Pamyatniki . . . II, 226-248, and from the 16th century Serb codex Hilandar 434 by Istrin. Otkroveniye . . . II, 102-114, and Lavrov. Teksty . . . 23-39.

⁷ I. Sreznevsky. Svedeniya i zametki o maloizvestnykh i neizvestnykh pamyatnikakh. No LXII. — SORY, XII, 1, 1874, 358-373, cf. 369-370. The codex was copied by several scribes in 1676/7 at St. Sabas's monastery of the Nativity of the Deipara at Storozhi, near Zvenigorod, when Sylvester Chernitsky was archimandrite (1673-1699).

⁸ A. Stender-Petersen. Slaviske og russiske håndskrifter i det Kongelige Bibliotek i København. — Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen, V, 1918, 246-260, cf. 251-252. The codex has also been described by Penkova. Prevodi . . . 102-104.

⁹ The collection is now in the State History Museum, Moscow. The codex has been described several times. See Archimandrite Amfilokhy (Sergiyevsky). Opisaniye Voskresenskoy Novoijerusalimskoy biblioteki. Moscow, 1875, p. 181; Polnoye sobraniye rus-

was a third translation, earlier than the other two.¹⁰ Recently P. Penkova pointed out that the entire contents of the Resurrection and Copenhagen MSS are virtually identical and that both contain not one, but two versions of the *Apocalypse*: the first (Resurrection ff. 730r-742r, Copenhagen ff. 575r-586r) being the version to which Sieznevsky and the others had been referring, the second (Resurrection ff. 743r-766r, Copenhagen ff. 586r-599r), which had not been noticed as it follows the first without a title, being a copy of the well-known interpolated version.¹¹ On the basis of a comparison of the versions she agreed with Shakhmatov that the first of the two versions is a different, and an early translation.¹²

The text of the Copenhagen codex first version is published below, which will enable scholars to verify the validity of the following conclusions based on a comparison of the various versions.

1. The scribe of the Copenhagen codex in many places clearly did not understand what he was copying and the many distortions and corruptions make the text, as it is written, difficult to understand without reference to the Greek, e. g.

for и <i>иже</i> ны (i, 3)	read и <i>хже</i> жены	for исходы (xi, 13)	read и скоты
на восток (iii, 5)	Неврот	сумніенія (xi 17)	суморенія
з цѣ (xi, 12)	з-рицю	спаїшн (xiii, 12)	свіїн

However, the scribe faithfully copied the text even where he obviously did not comprehend it and thus in most cases the original text can be reconstructed.

2. The Greek version from which this Slavonic text was translated was the original translation from Syriac without the interpolation of xiii, 7-10, which is found in the extant first Greek redaction. This also applies to the other two Slavonic translations, but none of the three Slavonic versions can be associated with the textual tradition of any one Greek codex, although all three share quite a few readings of the sixteenth century Greek codex Vindob. med. 23. The earliest surviving Greek codex, Vaticanus gr. 1700 of 1332/3 already has a text with some second Greek redaction readings which none of the Slavonic versions follow.

The Copenhagen text has one major omission, viz. from the middle of xi, 17 to the beginning of xii, 8; in addition two passages are duplicated¹³ and there are a few other minor corruptions.¹⁴ Whether these are due to a faulty Greek text, to the translator or to some later scribe will only be ascertained when more Slav codices have been collated.¹⁵

3. The remarkable similarities between this version and what has hitherto been known as the first translation are obvious and the question arises whether,

skikh letopisej (hereafter PSRL). Vol. VI, St. Petersburg, 1853, p. 116; PSRL. Vol. XXII, pt I, St. Petersburg, 1911, II-V. It was copied by several scribes, partly in the 16th and partly in the 17th century.

¹⁰ A. Shakhmatov. "Povest' vremennykh let" i yeye istochniki. — Trudy otdela drevnerusskoy literatury, IV, 1940, 9-150, cf. 93-97. Shakhmatov died in 1920 and his manuscript was prepared for publication by M. Priselkov.

¹¹ Penkova. Prevodi..., 103-104. On the interpolated version see below.

¹² Ibid., 109-110. She arrived at these conclusions independently of Shakhmatov, of whose study she was apparently unaware. It must be said that at times her arguments are somewhat confused.

¹³ See notes on the edited text 62 and 122.

¹⁴ See, for example, note on the edited text 112.

¹⁵ The published excerpts of the Resurrection codex, see Shakhmatov. Povest' ..., 94-95, would indicate that with minor variants it agrees with the Copenhagen codex, even down to common scribal errors and omissions.

this version is a revision of the other, or vice versa. To avoid confusion the term *first version* will be retained for what has hitherto been known as the first translation, the Copenhagen text will be referred to as the *second version*, while what has hitherto gone under the title of the second translation, being chronologically the youngest, will be referred to as the *third version*.

A comparison of the first and second versions reveals that they are basically different translations. To give a few examples¹⁶:

μέχρι τῆς θαλάσσης τῆς ἐπιλεγομένης ἡλίου χώρας (L 56-58)

(1) Δο μορία Δο οἱριζαὶ μύηε σληγε земле (I 85)

(2) μορία οἱριζαὶ μύηε (iii, 4)

(3) Δο μορία οἱριζαὶ μύηε στрана (T 214)

αὶ ἥσαν καθειργμέναι ἔνδοθεν (L 128)

(1) иже въхом заключенни въноутъ (I 98)

(2) иже въша седалище нэбонутъ (xiii, 19)

(3) аже въхъ затворены вънатръадъ (T 224)

In this second example the second version clearly confused καθειργμέναι — καθήμεναι.

οὐ φέρει τὸ θεῖον (L 138)

(1) не стъпить Гъ (I 100)

(2) не терпнит бѣство (xiv, 11)

(3) не сътрапитъ Бѣ (T 226)

καὶ ἐκδαπανηθήσεται πᾶσα δοσοληψία χρυσίου (L 116-118)

(1) и будеть недостат' къ злат (I 97)

(2) и возметъсѧ в' днъ данна злата (xiii, 3)

(3) и потрѣвентъ въсък' образъ злата (T 223)

καὶ ἀπογράφονται τὰ ὅρη ἑαυτοῖς (L 104)

(1) и власти наумоутъ горамы (T 276)¹⁷

(2) и впншвт горы севе (xi, 14)

(3) и напишжтъ севѣ прѣдѣлы земниѧ (T 221)

Clearly the third version has confused ὅρη—ὅροι

ἡ γὰρ ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου λεχθεῖσα παιδεία, ἣτοι ἀποστασία (L 108)

(1) еже гатъ апѣль (T 277)¹⁸

(2) ит апѣль во реченнисѧ наизваннисѧ, речеши итствленнисѧ (xi, 17)

(3) еже въ апѣль речнисѧ (T 222)

Even where the first and second versions misunderstand the Greek, they do so in different ways, e. g.

τὸν Τίγριν ποταμὸν (L 62)

(1) третню рѣку (I 86)

¹⁶ In the examples which follow the following abbreviations are used:

I: Istrin. Otkroveniye. . . II

L: Lolo s. Apokalypse. . .

T: Tikhon ravov. Pamyatniki. . . II

¹⁷ In this passage Istrin does not have the original text. See above note 5.

¹⁸ See above note 17.

(2) Г̄ речи (iv, 4)

(3) Тнгρъ речк (T 215)

4. While the second version is a different translation to the other two, nevertheless, the Copenhagen codex does not contain the original form of the translation, since it is in places contaminated by the addition of phrases from the first version, e. g.

καὶ βλασφημοῦτες ἐροῦσιν (I 120)

(1) и ХВАЛНТСЕ НАУНОУТЬ ГЛЮЩЕ (I 97)

(2) и ХВАЛНЩЕ ГЛТЪ. . . и ХВАЛНТС НАУНДТЬ (xiii, 6)

(3) и поХОУЛНВШЕ речкть (T 223)

тύραννος γεγονώς (L 76)

(1) иже вѣ и Храбръ (L 89)

(2) Храборъ томите вѣвѣ (viii, 2)

(3) — (T 217)

Perhaps the most striking example of this contamination is the interpolation into the quotation of II Thessalonians ii, 1-4 in x, 1 of an entire phrase taken from ix, 9 of the first version, which is so much a paraphrase of the Greek that it cannot usefully be compared with the latter, viz.

(1) (ix, 9) каia во мѹшь и каia снаа можеть Г҃рекы побѣдити? Защищенн
бо сѹт крестом (I 91)

(2) (x, 1) коia во снаа и мѹшь побѣдит Г҃рек? Защищенн во сѹт крестом

cf. 2. ix, 9: коia во снаа илко коia мѹшь возможет вѣояти крестю си
снаа и побѣдити. . .

5. The approach to the task of translation varies considerably between the three versions. The first version is a very free rendering of the original with the addition of many words and phrases, either for embellishment or as explanatory glosses, e. g.

тѣ петчину (L 104)

мета́ плєистїс Ѳумїдіас (L 84)

(1) птица небесная (T 276)

съ великою любовию и дарбми многими (I 90)

(2) птица (xi, 13)

со многими веселіемъ (ix, 3)

(3) птица (T 221)

съ многож радостіж (T 218)

аїма гигантов (L 96)

еїз їс етѹгчанов (L 68)

(1) крѣвън снахъ и боладѣскын (I 93)

втноудом же вѣхом нѣшлан (I 87)

(2) крѣвън жадовск (=? шадовск) (xi, 2)

wt нѣаже вѣша (v, 7)

(3) крѣвън исполнин (T 220)

нѣ неже вѣхж (216)

еїс тѣн оїкоуменін гїн (L 64)

каи аїхмалотеусеї (L 124)

(1) вѣ землю нѣже живоутъ чедъ (I 87)

и распласт'се власть нимъ и пленитъ
(I 97)

(2) во вселеню землю (v, 2)

и пленит (xiii, 11)

(3) вѣ вселенж земля (T 215)

и попленитъ (T 223)

To a certain extent this free approach to translation may have been due to a less than perfect knowledge of Greek, since he makes more mistakes than the other two translators. Sometimes he clearly did not know the meaning of a word and resorted to guesses "inspired" by the context, e. g.

- τὴν παρεμβολὴν (L 64)
 (1) φοδὸς (I 87)
 (2) ποικιλή, 2
 (3) πλάκη (I 215)

(3) **NAKTH** (נָקֵת) **NAKTHAH** (נָקְתָה) One annoying feature of the first translation is the translator's mania for the use of **NAKTH**, not merely to denote the future, e. g.

- (1) ΗΑΥ'ΝΟΥΤЬ ГРАДИ ТВОРНТИ (I 98)
 (2) ВОЗГРАДИТЬ ГРАДЫ (xiii, 16)
 (3) ОБНОВАТЬ ГРАДЫ (T 224),

but also for the present and the past, e. g.

but also for the present and the past, e.g.	
ιπταντο (L 66)	πίνουσιν (L 130)
(1) науеши парнти (I 87)	нау'ноутъ пытн (I 98)
(2) л'ета х8 (v, 4)	пютъ (xiii, 20)
с(3) л'етаа хж (T 215)	пнатъ (T 224)

The first translation contains¹⁸ the passage xi, 17-xii, 8 missing in the second, but in turn omits the major part of viii, 9.¹⁹

The second translation keeps far closer to the Greek text but is, when later scribal errors are discounted, very clear and comprehensible, partly, of course, because the Greek text is relatively simple. There are occasional errors such as those given above or

βασιλεία ή ἑτέρα δυναστεία ταύτης ὑπερφανεῖσα (L 92)

- (1) Царства иного вышешиа сего (I 92)
 (2) Царство Духове слы своеа явлѧа (х, 4)
 (3) Царство повторю къ немѹи (Т 219)

One feature of the second translation is the presence of five interpolations varying in length from three words to complete sentences, none of which is justified by any reading in a Greek codex or by reference to the other Slavonic translations,²⁰ and only one of which is an explanatory gloss.²¹

The third translation adheres even more closely to the Greek text than the second, but is not for that reason any less comprehensible. To give as an illustration a passage which the first translator seems to have misunderstood, the second to have rendered somewhat freely and the third to have translated literally, but clearly:

καὶ οὗτοι οἱ ἄγιοι οἱ ἐν τῷ τότε χρόνῳ ἐπὶ τῷ ἵππῳ τῆς ἀληθοῦς ἐπιβεβη-
κότες πίστεως δηκόντων ὑπὸ τοῦ δφεως ἦτοι τοῦ νιοῦ τῆς ἀπωλείας, ἐν τῇ
πτέρυῃ, ἤγουν ἐν τῇ ἐσκάτῃ ἡμέρᾳ (L 134)

- (1) да нже боядеть тъгда стын тако на коні съдеши на вѣрѣ приходи-
ти научиуть на сна пагомбнааго и хапати научиеть конь, рѣкше вѣлаз-
интыи научиеть вѣрные въ послѣдніе дніи (I 99)
(2) и на коня, рѣкше на истынию вѣрѣ, всъдши, оуходиленіи бѣдѣт от
змія, сиѣму от сна пагомбнааго, в' патѣ, сиѣму в' послѣдній дній
(xiv, 7)

¹⁹ Compare L 80-81 and I 90.

²⁰ See notes on the edited text 84, 142, 154, 160 and 178.

21 Viz. 154.

(3) И ТОГДАШНИИ СТИИ ВЪ ВРЕМЯ ОНО НА КОНВ. ИСТИНѢ ВЪССѢДШЕН И²² ВЕРЕ
ОУХАПЛЕНН БѢДЖАТЪ УТ ЗѢМІА, СНРѣУВЪ УТ СНА ПОГЫБѢЛН, ВЪ ПАТЖ ЖЕ,
СНРѣУВЪ ВЪ ПОСЛАВДНІИ АЛЬ (T 225)

The third translation also has some graecisms not found in the other two,
e. g.

ἐν τοῖς προικοῖς (L 86)	η λειτουργία τοῦ Θεοῦ (L 116)
(1) ВЪ ВѢДНО (I 91) ²³	слюнж'ба бжніа (I 97)
(2) во вѣна мѣсто (ix, 4)	славжба бжіа (xiii, 1)
(3) въ прнкіа хъ (T 218)	лнтуоргія бна (T 223)

The Greek codex used for the translation was apparently defective in that into the middle of xi, 17 is interpolated part of xii, 5, so that the correct order should be:

. . . земе омалуетъ члѹство (T 222)

Then a sentence of xi, 17 is omitted and xi, 17-xii, 4 should follow, viz.

И тогда земле кръвік . . . призываєтъ ихъ въ прѣвѣсть (T 222)

Then should follow the passage of xii, 5 interpolated into xi, 17, viz.

Глѣтъ би тѣнже апсль . . . ут снлы его итѣнциа (T 222)

Then a sentence is omitted and the translation continues with xii, 6, viz.

Смѣреномѣдрии въ Христіане . . . (T 222; cf. L 108-114)

The Greek codex also omitted, or the translator erred, the passage between лѣгouса in xiv, 5 and лѣгouсa in xiv, 6.²⁴

A comparison of the lexica of the three translations provides rich synonymous material:

éπїстолή ²⁵	полемїсai ²⁶	іерен ²⁷	іерен ²⁸	զðң ²⁹	платеїа ³⁰
(1) наřѣниe	коевати	жрьтвъ	попъ	т'ма	стъгна
(2) книгн	бнтиса	унстнтель	сватнтель	м8ка	шифота
(3) епнстоіа	братиса	іерей	іерей	адъ	дроумъ
9ерапоу ³¹	éфн ³²	éхкóпто маia ³³		éхфанторіа ³⁴	
(1) юавъ	людніе	расыпатиса		юзочьмъ	
(2) слвга	страды	штпастн		иавленіе	
(3) оуѓодннкъ	азыщи	wtсвшиса		прореченіе	

6. The task of dating the second translation on linguistic evidence is extremely difficult on account of the very late date of the manuscript and the

²² This word is not in other copies of the text and is clearly a scribal error in the Synodal codex, cf. Hilandar 434, ed. Istrin. Otkroveniye . . . II, p. 113.

²³ Sic. Read вѣно.

²⁴ Compare L 134 and T 225.

²⁵ L 60; I 86; III, 8; T 215.

²⁶ L 62; I 86; IV, 4; T 215.

²⁷ L 72; I 88; VI, 2; T 216.

²⁸ L 116; I 97; XIII, 1; T 223.

²⁹ L 140; I 100; XIV, 14; T 226.

³⁰ L 98; I 93; XI, 6; T 220.

³¹ L 138; I 100; XIV, 12; T 226.

³² L 138; I 100; XIV, 12; T 226.

³³ L 94; I 92; X, 5; T 220.

³⁴ L 86; I 91; IX, 7; T 219.

many scribal alterations made to the text over the centuries. There are some obvious archaic traits, e. g. lexical items such as **пօρօձ** (i, 1) and **чнсннтель** (vi, 2); the use of the dual both with nouns, e. g. **wt ꙗкк** (v, 6), and verbs, e. g. **пօквзастеса** (iii, 8); the omission of the preposition in phrases such as **дօнда8тъ земла** (viii, 5), the possible use of the relative pronoun **иже** without **же**.³⁵ However, the most certain evidence in favour of its early date is the fact that already in the eleventh century the translation must have existed.³⁶

7. In codices from the sixteenth century on is found a version of the *Apocalypse* at the basis of which lies the first translation, but into which considerable material has been interpolated from the Slavonic translations of other works. Thus its account of the Emperor Michael is based upon the *Visio Danielis*,³⁷ the series of rulers before the end of the world upon Nicephorus's *Vita sancti Andreeae Sali*,³⁸ the account of the antichrist upon Ephraim Syrus's *Sermo in adventum Domini et de consummatione saeculi, et in adventum antichristi*³⁹ and the *Apocalypses Johannis prima et tertia*.⁴⁰ Some of the copies of this interpolated version are closer to the original than others, e. g. the late sixteenth early seventeenth century codex 341/721 of the Archives of the Ministry of Foreign Affairs, Moscow,⁴¹ while others have yet more interpolations from other sources, e. g. the eighteenth century Uvarov codex 66 has a text influenced by pseudo-Hippolytus of Rome's *De consummatione mundi ac de antichristo et secundo adventu Domini nostri Jesu Christi*.⁴²

On ff. 586r-599r of Copenhagen codex 147 there is also a copy of this interpolated version with the incipit (it has no title):

Вѣдомо же се вѣдѣт всѣмъ, яко дѣлъ сѣ въ ѿанъ Адамъ и єв’ва....
A comparison of this copy with those of this interpolated version which have

³⁵ See note on the edited text 40.

³⁶ See below.

³⁷ There are four Slavonic translations of this. The earliest of the 13th century has been edited by A. P o p o v. *Bibliograficheskiye materialy*. Vypusk xix. Ed. M. S p e r a n s k y . — CIOL, cl. 1889, 95-98, and by I. F r a n k o. *Apokrify i legendy z ukrains’kykh rukopisyv*. Vol. IV, L’viv, 1906, 255-257. A second translation also of the 13th century is of a Greek version with interpolations and is found in the *Dragolj florilegium*, on which see above note 5. This has been edited by S r e ć k o v i ć. *Zbornik* . . . II, 156-158, and L a v r o v. *Teksty* . . . 1-5. The third translation of the 14th century has been edited by V. M a k u s h e v. *O nekotorykh rukopisyakh narodnoy biblioteki v Belgrade*. — Russky filologichesky vestnik, VII, 1882, 1-29, cf. 23-26, and by A. Y a t s i m i r s k y. *Iz istorii slavyanskoy pis’mennosti v Moldavii i Valakhii XV-XVII vekov*. (Pamyatniki drevney pis’mennosti i iskusstva vol. clxii). St. Petersburg, 1906, 133-136. The fourth translation of the 15th century has been edited by P o p o v. *Materialy* . . . XIX, 58-64.

³⁸ Edited by S. P a l a u z o v. — In: *Velikiye Minei Chetii sobrannyye vserossiyskim mitropolitom Makariyem*. Oktyabr’ dni 1-3. St. Petersburg, 1883, col. 80-273.

³⁹ There is as yet no modern critical edition, but it is found in all printed editions of the *Paraenesis*, e. g. Moscow, 1785, ff. 264v-273 r.

⁴⁰ There are many editions of the *Apocalypse prima* including Tikhonravov. *Pamyatniki* . . . II, 174-181, 182-192; F r a n k o. *Apokrify* . . . IV, 258-264; A n g e l o v. *Istoriya* . . . II, 239-249. The sole edition of the original translation of the *Apocalypse tertia* is that by Tikhonravov. *Pamyatniki* . . . II, 197-204, but there are many later redactions, several of which have been edited, e. g. by Tikhonravov. *Pamyatniki* . . . II, 204-210, 210-212.

⁴¹ Edited by I strin. *Otkroveniye* . . . II, 115-131.

⁴² Uvarov 66 has been edited by Tikhonravov. *Pamyatniki* . . . II, 248-268. Hippolytus’s sermon in the original Slavonic translation has been edited by I. S r e z n e v s k y. *Skazaniya ob antikhriste v slavyanskikh perevodakh, s zamechaniyami o slavyanskikh perevodakh tvorenij svyatogo Ippolita*. St. Petersburg, 1874, app. 31-51, and by F r a n k o. *Apokrify* . . . IV, 334-355. However, the immediate source for the interpolations was the corrupt text of the translation as published in the *Сборникъ, същъ собрание словъ нравовчительныхъ и торжественныхъ*. Moscow, 1647, ff. 119v-140r.

been edited reveals that it has basically the same text as the Archives codex the main differences being:

- a. on f. 596r-v there is a short passage of seven lines not found in the Archives codex, but found in other codices, e. g. Uvarov 66, viz.

И КОНЫАВШС СЕМЯ ЦРСТВЕ И ПРИДЕ ННИ ЦРЬ ВТ АРДВНА. . . .

- в' рвце Гсда Бгра своег. И потом наунытъ црстевоати г' юноши⁴³
b. it omits, probably as the result of scribal error, two passages found in the Archives codex:

(i) on f. 597r it has: тогда речет икаинам та и нареуса сиъ пагрбъ
cf. Archives: тогда речет икаинам та дебнца. . . . тогда сиъ пагрбъ⁴⁴

(ii) on f. 598r it has: колена Данова. Бздет же разгневаетъ гневом
cf. Archives: колена Данова также. . . . разгневаса гневом⁴⁵

A peculiarity of the interpolated version is that, while the basic text is that of the first translation, there are occasional readings of the second, e. g. interpolated: имена страна севера. Се же суть имена имена, Гогъ (I 125)

(1) имена страны севера, Гога (I 90)

(2) на краю севера. Имъже имена их, сей Гогъ (viii, 10)

(3) вт страны северныхъ. Гогъ (T 218)

Since the second translation has been contaminated by some readings of the first, it is impossible to determine whether the second translation has also been contaminated by a few readings of the interpolated version, whether the interpolated version has been contaminated by a few readings of the second, or whether the text of the first translation originally taken as the basis for the interpolated version had already been contaminated by a few readings of the second translation.

8. That such intercontamination did occur is best illustrated by the beginning of the text in the fifteenth century codex 591 of the Synodal collection, Moscow, ff. 143r-167v. As from the words *мужи проныривни и везакон'ни*.⁴⁶ it contains the first translation, but the beginning, viz. i, 1-5, is a different version, which, it has been claimed,⁴⁷ is an independent translation made from Greek to replace the beginning which had been lost. Or again, the beginning has been considered to have been taken from the second translation.⁴⁸ However, a comparison of this beginning with all three translations reveals that the scribe had all three at his disposal and attempted to make a composite text, taking the second translation as his basis, but preferring frequent first translation readings and occasional third translation ones, while adding a few variants of his own. Finding the task too wearisome, he soon abandoned it and merely copied the first translation. To give but one illustration of each of the three possibilities (the interpolated version readings are also given, but since it has only been traced in codices of the sixteenth century on and not

⁴³ Compare Tikhonravov. Pamyatniki . . . II, p. 260.

⁴⁴ Ed. Istrin. Otkroveniye . . . II, p. 128.

⁴⁵ Ed. ibid. 129-130.

⁴⁶ Synodal 591 has been edited by Tikhonravov. Pamyatniki . . . II, 268-281, cf. 269.

⁴⁷ By Istrin. Otkroveniye . . . II, 141-142, and Shakhmatov. Povest' . . . p. 93.

⁴⁸ By Istrin (who had changed his mind); V. Istrin. Otkroveniye Mefodiya Patarskogo i Letopis'. — Izvestiya otdeleniya russkogo jazyka i slovesnosti Rossiyskoy akademii nauk, XXIX, 1924, 380-382, cf. 381, and Penkova. Prevodi . . . , p. 112.

in those of the fifteenth, and since the beginning of the Synodal text does not reveal interpolated version readings, it is unlikely that the scribe also had a copy of this version at his disposal):

Synodal: Въсѧ єгда нзыдоста Адамъ и євга ѿ рѧ въ дѣствѣ быста (T 268)

(1) Вѣдомо да вѣдѣтъ, іако юнотю бѣ Адамъ и Іува ѹгда нзыдана быста нз рѧ (I 84)

(2) Вѣдомо да вѣдѣтъ, іако юнотю бѣ Адамъ и єв'я єгда нзыдана быста нз рѧ (i, 1)

(3) єгда нзыдоста нз рѧ Адамъ и єва дѣствѣна быста (T 213)

interpol.: Вѣдомо же вѣдн вѣмъ, іако дѣю бѣ Адамъ и єва єгда нзыдана быста нз рѧ (I 115)

Synodal: Въ ѡ н лѣтъ житїа Адамова (T 268)

(1) ѡ же мнновѣшѹ лѣтъ и дѣтина десет'ма жиѳота Адамова (I 84)

2 Вс сто и лѣтъ житїа Адамова (i, 2)

(3) — (T 213)

interpol.: Мнновѣшѹ же ѡ лѣтъ и к жиѳота Адамова (I 115)

Synodal: оуказаніе (T 268)

(1) оуказаніе (I 84)

(2) — (title)

(3) скаваніе (T 213)

interpol.: — (I 115)

9. In its description of the Cuman raid on Kiev in 1096 the Russian Primary Chronicle twice refers to Methodius by name⁴⁹ and already in 1856 M. Sukhomlinov pointed out that it was quoting the *Apocalypse*, but since he was acquainted only with the third translation and the interpolated version, he reached no specific conclusions.⁵⁰ In 1874, when he drew attention to the second translation, I. Sreznevsky wondered whether this may have been the one used by the chronicle,⁵¹ but his remarks passed unnoticed and the first scholars to compare the chronicle passages with two translations only did so with the first and third. Thus N. Tikhonravov concluded that the chronicler used the first,⁵² while Istrin concluded that he used the first and that the traces of the third were coincidental and resulted from the chronicler quoting by memory, since the third did not exist in the eleventh century.⁵³ However, P. Potapov noted some similarities with the text of the interpolated version and concluded that, since the latter is not earlier than the fifteenth century, the

⁴⁹ PSRL. Vol. i, Leningrad, 1926, col. 234, 235-236; PSRL. Vol. II, St. Petersburg, 1908, col. 224, 225-226.

⁵⁰ M. Sukhomlinov. О древней russkoy letopisi, kak памятнике literaturnom. — Uchenyye zapiski vtorogo odeleniya Imperatorskoy akademii nauk, III, 2, 1856, 1-230. Reprinted in idem. Issledovaniya po drevney russkoy literature. — SORY, LXXXV, 1, 1908, 1-247, cf. 114-123.

⁵¹ Sreznevsky. Svedeniya . . . LXII, p. 370.

⁵² His study „Otrechennyye knigi drevney Rusi“ was only published posthumously in Sochineniya N. S. Tikhonravova. Ed. M. Speransky and V. Yakushkin. Vol. I. Moscow, 1898 127-255, cf. 229, n. 34.

⁵³ Istrin. Otkroveniye . . . I, 142-145.

chronicler must have used a different translation to both the first and the third,⁵⁴ with which conclusion Istrin concurred,⁵⁵ although S. Cross remained unconvinced and considered that the chronicler merely had a better text of the first translation at his disposal than that which has survived, since in the first of the two passages the chronicler states that four of the nations descended from Ishmael were massacred and eight fled into the desert. This means that he knew that there were twelve nations in all, a fact recorded in v. 8 of the Greek original, but omitted in the first translation, although found in the third.⁵⁶

In fact the second translation also omits to record in v. 8 the figure of twelve, but the idea that the chronicler had at his disposal a better text of either the first or the second translation than those which have survived can be dismissed, since in the chronicle the first passage taken from the *Apocalypse* is immediately followed by further information about the nations taken from the Slavonic translation of George Hamartolus's *Chronicon breve* and the latter chronicle specifies that Ishmael had twelve sons and this was the source of the chronicler's information.⁵⁷

The first scholar to compare the chronicle quotations with all three translations of the *Apocalypse* was A. Shakhmatov who concluded that the chronicler must have used a text which was basically the first translation, but contaminated with some readings of the second.⁵⁸ However, P. Penkova considers that it is uncertain whether that is the case, or whether the chronicler knew both translations, but preferred the first.⁵⁹ It is indeed the case that the text found in the chronicle is a contamination of the first and second translations. This text is not, however, the version at the basis of the interpolated version, since the latter is basically the first translation with only occasional second translation readings, whereas the chronicle text has far more second translation readings. Moreover, the chronicler was in places abridging the text of the *Apocalypse* and consequently introducing his own modifications of the text. To give two illustrations:

chronicle: *Вециъ бо смилькантова сице есть, ии угнь можетъ нжъженъ его, ии жељзо его принметъ* (PSRL ii, 226)

(1) *Вециъ бо юсъ такова асмикнта, да ии жељзо юго стуе, ии угнь же же (I 90)*

(2) *сестество бо иасквтово ии жељзнатъ принметъ рѣзаніа, ии угненаго ж'женія* (viii, 8)

interpol.: *Вециъ бо юсъ такова соумъкантомъ замазано, то ии жељзо юго иметъ, ии угнь жжетъ* (I 125)

⁵⁴ P. Potapov. K voprosu o literaturnom sostave letopisi. — Russky filologichesky vestnik, LXV, 1911, 81-110.

⁵⁵ Istrin. Mefodiya (see above note 48). . . , 380-382.

⁵⁶ S. Cross. Earliest Allusion in Slavic Literature to the Revelations of Pseudo-Methodius. — Speculum, IV, 1929, 329-339. Compare L 68, I 87 and T 216.

⁵⁷ Compare PSRL. Vol. I. col. 234, and the Slavonic translation of George Hamartolus edited by V. Istrin. Книги временьнии и обрѣзнии Георгия Ипполита. Khronika Georgiya Amartola v drevnem slavyanorusskom perevode. Tekst, issledovaniye i slovar'. Vol. I. Petrograd, 1920, p. 89. That this information is taken from George was pointed out by Shakhmatov. Povest' . . . , p. 58.

⁵⁸ Shakhmatov. Povest' . . . , 92-103, cf. especially 97.

⁵⁹ Penkova. Prevodi . . . p. 112.

chronicle: възыде на въстокиа страны до моря нарнцаемое санце
место и видѣ улакы неустыиа ѿт племени Афетова, ихъже неус-
тыиа видѣвъ, ядахъ скверни всаки, комары, мухы, котки,
змииа (PSRL ii, 225)

(1) тъ пришьд, на въстокъ (...) и прииде воюе даже и до моря
иже нарнуетсѧ санча земля, иже видѣ неустыиа см'радин, иже
суть Афетови вънощи, ихъже неустотомъ видѣвъ, поюдинсе,
ядѣхомъ во всакъ животъ жопукою тварь гноусное и см'рад'ное,
комаре, мышнцѣ, кот'ки и змии (189)

(2) и въшед, на востокъ (...) и сидѣ до моря воюа нарнцаемаг
солнечное место, идѣже видѣ неустыиа см'радаша, оуже сынов
адетов ѿт рода его и виши, иже неустотиа видѣвъ, ядахъ
во всако животно жопеанша и ино животно гноесно и неусто, комары и
мухи, кот'ки и змии (viii, 3-4)

interpol.: шед на востокъ (...) и пондѣ воюа до земля и еже нарнцаест-
са санчна, идѣже видѣ неустыиа чловѣки, иже есть Афето-
вы виши, и видѣ Алѣзандъръ неустотиа их и юдинса, ядахъ
во всако животно жопеанчен твари, гноесно во есть и скадено,
комары, мыши, кошки и змии (125)

The question is thus whether the chronicler had the texts of two translations at his disposal and himself combined them, or whether he had a contaminated text of a kind which has not survived other than in his quotations. That the latter may have been the case is hinted at by the fact that the second illustration above contains the sole reading which the chronicle shares with the interpolated version against the two translations,

viz. chronicle : видѣ улакы неустыиа

interpol. : видѣ неустыиа чловѣки

(1) видѣ неустыиа см'радин

(2) видѣ неустыиа см'радаша

If there was such a contaminated text at the chronicler's disposal, then this reading would mean that the interpolated version contains occasional readings of it. However, since this is the sole instance, it could be explained as the accidental and coincidental result of the modifications made to their texts by both the chronicler and the compiler of the interpolated version. Until more evidence is available it will thus remain an open question whether the chronicler himself used two available translations to compile the two passages, or whether he used a contaminated text.

In either case it is clear that the second translation must antedate the late eleventh century. There can be no doubt that the language of the second translation reveals some early traits, but in view of the lateness of the codices in which it survives and the resultant corruption of the language it would be hazardous to claim that it was earlier than the first.⁸⁰ Nevertheless there is

⁸⁰ As Shakhmatov (*Povest'* . . . p. 96) does, but without a detailed linguistic analysis. Moreover, he retains the somewhat ambiguous terms of *earliest*, *first* and *second* translations.

equally no reason to consider that it is anything other than a translation made in Bulgaria prior to the eleventh century,⁶¹ and consequently the terms *first* and *second* are not to be interpreted chronologically. The pseudo-Methodian *Apocalypsis* was thus translated twice into Slavonic, prior to the eleventh century and once again in the thirteenth or fourteenth century.

To give a complete picture it should be added that the late thirteenth century Russian codex known as the Scaliger Paterikon on ff. 140v-141v contains an entry entitled *Мефодија о скончанинн*,⁶² which is made up of a few excerpts taken from the *Apocalypsis* but not from any of the Slavonic translations, as a few readings show, e. g.

ἐν εἰρήνῃ (L 126); Scaliger: въ мнѣв; (1) мнѣомъ (l 98); (2) с мнѣом
(xiii, 16); (3) съ мнѣомъ (T 224)

The following principles have been observed in this edition of the Copenhagen text:

1. no alterations have been made to the actual text, not even corrections of obvious orthographical errors;
2. for purposes of legibility (the principle of the "printed facsimile" has little to recommend itself) the letters are correctly divided into words and modern punctuation and capitals added, the division into sections and chapters being that adopted by Lolas in his critical edition of the Greek;
3. the superscripts have been placed within the words with the tilde directly above them;
4. two signs used by the scribe have been written as letters:
 - a. the superscript ✕ stands for either ж or же and has been interpreted accordingly;
 - b. the superscript Ҁ has been written as ст since both сстъ and сстъ are found in the text;
5. Greek words or phrases omitted in the text are only indicated in the footnotes when they are necessary for the sense; other departures are not indicated.

⁶¹ Istrin. Mefodiya . . . p. 381, allowed for the possibility that the second translation was made in Russia in the 11th century, but naturally could adduce no evidence as he had never seen it. The idea that Metropolitan Nicephorus I of Kiev (1103-1121) may have translated one version of the *Apocalypsis*, thus K. Kalaydovich. Pamyatniki rossiyskoy slovesnosti xii veka. Moscow, 1821, p. 156, is based upon the fact that some Russian codices which contain the Slavonic translation of the corpus of Methodius' genuine works also contain Nicephorus' epistles, e. g. the Macarian menologium for 20th June, cf. Archimandrite Iosif. Podrobnoye oglavleniye Velikikh Chetikh Miney Vserossiyskogo mitropolita Makariya, khranyakhschikhnya v Moskovskoy Patriarshey (nyne Sinodal'noy) biblioteke. Vol. II. Moscow, 1892, col. 232-237. The idea is clearly impossible and anyhow the corpus of genuine works does not include the *Apocalypsis*.

⁶² The Scaliger Paterikon, Leiden University Library, Scaliger codex 74, has been edited with facsimile by W. Veder. The Scaliger Paterikon. Vol. II. (Early Slavic Texts, vol. I, pt. II). Zug, 1978, cf. ff. 140v-141v.

I. 1. Ездомо да будеть, како юною Ез Адам и Ев'ва егда нэгнана быс-
та нэз фад. Во лное же лвто исхода сю не породи роднста первенец
Канна и сестрэ его Калдаманэ, и по л лвтэх житіа роднста Авелы и
сестрэ его Девор.

2. Во сто и лѣтъ житія Адамова синь Кайнъ Авеля, брата своего, и
сопроводителя надъ нимъ¹ желю лѣтъ 1. Во сънѣ лѣто житія Адамова 1,
еже есть первый векъ, родиша Сидя, мѣжъ 18 и 19 по свѣту Адамлю. Во ф

Лето 1858 г. в селе Кайнови свергнуты на жены брата своего.

3. И оувидахъ³ же се, Адам воспален⁴ ство. В хнос же лвто то же
тысяца похоть желания бывданаго и яже ны⁵ вб'янти быша и на беза-
кона совратиша⁶, и со своими мжн яко ж женами бывахъ. И быст по-
истинн'и в срам виданіим всвм, и искрен'ша⁶ бывдом житie свое.

4. Во всемогущее же л'вто жити Адамова разширился на землю сквер-
неных блудных и снов братоубийца Канна.

5. Оумре же Адамъ д' сопъ лѣтъ, живе же ^{х. А.} Науучиша сът дѣвага⁷
Сидовъ родъ шт Каннова роженимъ и возведе родъ свонъ Гофе и (576г) на
Гофе Нѣкто Банзъ рагъ свѣти. а Кайнъ жити науца съ родомъ своимъ на поле,
на немже Богоизбѣнное обученіе брата своеї створи. Мъ же свѣти лѣтъ Ареда

изнде первыя ~~ж~~, , рече первыи вѣкъ.

II. 1. Свѧтъ же Аѳе́дъ ти́лъ, во вто́ръю тысацъ в'сташа злокозне-
нии мѹжн пропи́рланви и везаконици исполне⁸ всег везаконія шт сюв Кан-
нов, Нзбид и Улзи, уада ламе́ха слѣпаг, оуенвша Каина, нже прыя-
днѧволя оуенна и всакомъ вида внаскъ.⁹

2. В' фсотное же лтто въ ~~х~~^ж еще болѣ рождег'шеса на бѣзаконныи
бѣдъ вси члвчи в роде Кайновѣ перваго рождения, иже яко беславесныи

скотъ дѣгъ на дѣгъ вѣдахъ, на мѣжескъ и полъ женескъ. Такоже штъ Каниова рода скверненаа дѣла творахъ.

3. Въ земное лѣто Наредова житія, рѣкше во вѣторонъ тысячи, приложи пропориціи дьяволъ рать владилю сномъ Сидовымъ на дщерину Кайновы. И врнвшиасъ сны Сидовы въ ровъ гробовыхъ. И разгневаваса Годъ Бѣгъ гнѣвомъ своимъ. Кончавши же сѧ въ тысячи быстъ же потопъ водныи. Потребна всѧ пер'вала ты роды.

III. 1. Въ Хное же и тѣ лѣто жизніи Ноевы, въ лѣть га тысяча, по исшествіи Ноевѣ не ковчега создаша сюве Ноеви созданіе во вѣшней землѣ, и нареу мѣстѣ томъ Домою¹⁰ чиста же исшедшіхъ дѣшъ и.

2. И еще въ тное лѣто Ноево га тысяча родися съ Ноеви подобенъ емъ, и нареу имъ емъ Монтъ. Въ тное же лѣто га тысяча дѣсть Нои даръ съ своимъ Монтови и штпвстн и въ землю восточную.

3. И по Ноеви оумртви въ Хное и че га тысяча сюве Ноеви штъ восточными странами (576v) придоша и создаша себѣ столпъ на землѣ Севастіе. И тѣ сѧ сметоша вси языци и разделиша по лицамъ всѧ земля.

4. Монтъ же, съ Ноевѣ, виnde въ землю восточную до моря наріцае-ма Невѣхра, штнвдъ же есть востокъ, и ѿбита тѣ.

5. Тонже Монтъ прина штъ Бѣга даръ, яко не тоюю звѣзды Хитростію изобрѣте и н¹¹ К семъ съшедъ на востокъ¹² прина штъ тогъ совѣта, яко цѣствовати емъ на землѣ. Невротъ же тогъ¹³ братъ вашъ штъ участн Монтовы, и то первый цѣствова на землѣ.

6. Въ тное чисто лѣто га¹⁴ тысяча созданъ быстъ Вавилонъ градъ, великъ, и цѣствова въ немъ Невротъ дѣ лѣта. И потомъ сотвориша себѣ Хамъ цѣствова¹⁵ штъ тѣхъ, емъ же имъ Пноусъ. Въ тное чисто лѣто га тысяча, лѣть же и цѣства Невротова, послѣ мѣжа¹⁶ сианыи штъ чада Адѣтова, мѣдры зело и Хитры старшинны дѣреводѣвскы. И синдоша на восточную страны къ Монтови съ Ноевѣ и соградиша градъ, емъ же имъ нарекоша Монтъ по именіи его.

7. И миръ великъ быстъ при цѣствѣ Монтовѣ и Невротовѣ. Во дни многи цѣствиа же Невротова сна Монтова, сна Хамова, не вѣ миръ. Во дни Невротовы дѣгъ на дѣгъ воевахъ.

8. Въпнса¹⁷ оубо кннгн въ нихъ къ Невадор¹⁸ сицѣ: „Цѣство Адѣтово Хочетъ потребити чада Хамова“. Тѣ бо преданнї цѣствѣ¹⁹ показастес на землѣ и потомъ наукаша всѧ страны поставлати цѣла.

IV. 1. По царствии же Невротовъ и скончавши сурже третиен тысячи восьмых дягъ со дягомъ и въ царствии. Побѣждено бысть Египетское царство во дни Ареда царя. И крѣпленшее (577г) бысть царство Вавилоне во племене Невротовъ до Хазнда. Тотъ же поѣженъ отъ чадъ Хамовъ.

2. Оумршъ же Хвзндъ, поа си в'нкъ его Ииндю мтъ свою женю и роди емъ Хозднрою. Синъ собра собѣ снаы многи и воста на црство на²⁰ уад Хамовыхъ. И пленн и пожеже угнемъ вся мѣста заднаа.²¹

3. Во второе же лице Хоразднєва, Грездинна²² собирашася снове
Хамови и синдоша ѿ востока братися со премъ Хорозднимом. Баше же

* Т Н К пѣшецъ со жезломъ тоуню, иже ношахъ въ рукахъ.

4. Слыshawъ же в сем, Ходросъ искалисъ в том, и встави а дон'деже
прендоша г рекн.²³ И тако пвстн свои вон в'саднвыи на слоны, и нзбн а
вса, и не вста ни един вт них. И не приложиша к томъ битисъ слове
Хамови. Уттоле разгневашас црн дрға на дрға.

V. 1. В' конец ~~и~~^Δ, во кѣ лѣтъ Нѣдо, вѣ лѣтъ тысячуное, синде Сам-

тиси и Гадър²⁴ ит востокъ, иже есть рожденна Маньова, сна Ноева. Нека-
зин ит сея и содре Канна²⁵ з градъ и мѣста ихъ.

2. Н взынде на Г цртвя Ннздинска и пожеже угнем и искази. И нзынде в' постыню Саавэ и съче полки уад. Нзманлов, сна Агарина Египтина, рабы Саркны жены Аврамла. И бѣжаша вси ит постына Есѳ-тров'скіа и виндоша во вселеню землю и брашас со ири странски. И опустивша и пасища и прешделѣша цртвя странскія иже на земли ѿб-шаніе.

3. Н наполнил землю от твех и от полка ихъ. Быхъ во яко прѣзъ
и хождахъ на земанъ²⁶ и видяхъ мясо велюжое и остроена,²⁷ и пыхъ
кровъ скотинъ и мясо.

4. Тогда приаша всю землю сны Иzmanловы Исказиша грады многи и
мѣста и прешдольша во всѣх ѹстроявехъ. Тогда строѧхъ собѣ корабль, (577у)
якѡ птица тыа сотворше лѣтахъ на водахъ. И приидеша на водахъ въ ко-
рабль на мѣста западнаѧ до великаѧ Рима и до Гига Севинскаго и до
Сардинія великаѧ іаже ѿронъ странъ Рима. И прешдольша на земли въ
лѣтъ и сотвориша въ ненъ ѿанко хотѣша.

5. По днх же з и пок тю сиы, юже праща вся црства землиа, и возвысса срдце их, яко вся вндъша обладающа и приимшее всю землю.

6. Во врема же то быша имъ томите да воеводы, иже имена суть се: Мори и Энва и Энвеа и Саломона. Братаса²⁸ со Издыты, акаже имъ створи Гѣ нѣзвавленіе отъ 18кв Египетскѣ Монсесъ своимъ фугодникомъ своимъ, тѣмъже образомъ и отъ нихъ нѣзвави а Гедеономъ. Нѣзвавленъ быстъ Издѣль отъ работы чадъ Издманловъ.

7. Се во Гедеонъ нессеуе полки ихъ и нѣзгна а нѣзо всселныя страны земля въ пустыню Единскѣ, отъ неаже вѣша.

8. И вставше нѣ²⁹ створиша завѣты мнѣныя сномъ Издѣломъ. И нѣздоша на пустыню вѣшнею да племенъ, хотѧтъ же паки нѣзти нѣзскати землю и принати всю всселенію и мѣста отъ Египета до Единпіи, и³⁰ Едараты до Индіи, и отъ Тигра до въхода црства Манитова сна Ноева, отъ сївера до Рима и Ауринка и Гигада и Селвна, до Абраніа и до мора Понтийскаго. И соудѣв бѣдѣть іаремъ ихъ на выѣ ихъ и на всехъ странахъ.

9. И не бѣдѣть іазыкъ ни црство еже подъ небесемъ иже не³¹ возмогутъ братись съ ними до ученіе временнаго нѣда з. И потомъ побежденіи бѣдѣтъ отъ црфа Греускаго и повиннѣтъ томъ. Не³² бо возвелунтъ пауче всехъ црствъ црство Греуское и погибнетъ ни отъ (578г)дннаго пѣти во вѣки, иматъ бо оружие иже вѣкъ побѣдятъ.

VI. 1. И отсюда размѣнте и отъ крвгихъ лѣтъ црскихъ и си истинна веіль кажетъ безъ лѣсти такова.

2. И отъ Неврота бо учинилъ да Перседа црфа Ганискѣ³³ и до земля Бавилонскія, и отъ Перседа до Сиса старца, и отъ Сиса до Иордана црфа Перска, и отъ Сиса до Переседета црствоваша отъ Лекита и Юна, и³⁴ Персетека до Недрна Бавилонскіи црь.

3. И поіа Индрис женѣ именемъ Екнатѣ отъ Арафат, и роди томъ сна Ародомъ и Хезара. И погибшиа своего отца и бежаша въ землю Арафатскю.

4. И црствоваша и Сардон въ Бавилонѣ во отца своего мѣсто и Сенериду, и Нав'ходоносор, иже отъ шїа бывъ Наэнаніе, отъ мѣре црфа Цасавскн.

5. Егда винде Сенеридъ братись со цремъ Индискымъ и до Савы и повоева многа мѣста, и нѣзде съ нимъ Нав'ходоносор, именемъ іавѣ яко изъведшъ

и с' собою. Постави Наумъ³⁶ стаufferшннв сеъв. Мздростн ради и сны
иаже в' том дано быст цртво Вавилонско.

6. Н поят сеъв женв Амвд³⁶ Еросодом8. Н по омртвыи Нав'Ходоно-
сировъ и Вал'тасара сна его цртво³⁷ Дарин Мъдин шт родъ Реды Ере-
седимовъ. Дарин же поа дар8 Персанию сцив, шт саже роднс К'юрь
Персани.

VII. 1. Пославшан нзвѣстно, како совокпншас црв си в' сеъв, Вави-
лонстн оубо к' Мъдом, к' Перскимъ же Миц'ско,³⁸ и крвлаше выша иже
в' Вавилонъ Единп'ско и Сав'ска и црь странскнх, шт моря до Едрата,
еще же и цртва Двдва Нав'Ходоносора д'лла, еще же и Н'рава³⁹ д'лла
и Егип'ти.

2. Дарин же Мидски прешадолъ цртв8 Изднск8 и Авинск8, Кнрь же
Персия и приат Тракию. Изв'бавы сны (578v) Извавы и послал в' землю
шбетованню, повелъв з'градити дом бжин и⁴⁰ шт Нав'Ходоносора ради
нын. Се оубо быст по повелению црв Кюра.

VIII. 1. Слышите оубо ни' со шпасенем многим, яко д' цртва совокпн-
шас, Единп'ско с Макидоном и Рим'ско с Греческ8. Іаже суть д' вѣтрн
под, ибсем, иаже видѣша Данна сотрясающа великим моремъ.⁴¹

2. Днанпъ Александров штцъ Макидонни въ, и поа Дннм'пид, д'щер
Долос8 црв Антиохинска, шт неаже роднс Александръ. Ражаетъ же с
Греции Храборъ томитеа бывъ.

3. Си созда Александрю великию, в' нейже цртвова д' лѣть. Н въ-
шед, на восток, оуби Дарна Миднинна и шлада мѣсть многи, и шгради
кругом землю. Н синде до моря воюа нарицаемаг солнечное мѣсто, надѣже
вид'в неуста смр'даща.

4. Оуже⁴² сынов Адегов шт рода его и вицн иже⁴³ неуистотв вид'вв.⁴⁴
Иадах8 во в'са жупелница и нно животно глюсно и неусто, комары и мухи,
кот'ки и змна, и мртвых плоть и нзметания мртвых младенец, женамн
и до конца совершеном зло нмъ на нѣкаш шт соз'данн⁴⁵ сохраняюща
образ, шт скотов, не тоуню же всак вид, звѣрин неустых. Но и мртвец
не погребах8, но гадах8.

5. Да то все смотрив Александръ еже шт твх скверено бываю и
мерзское, оубоависа еда како дондатъ земля стыя и шсквернат и ю шт
скверныхъ своихъ охничен. Н помоли Гедви шт всег срдца и заповеда
вса собратн мжн и жены их и уада, и просто ѿщи, вся еланко баше.

6. И спѣти а ѿт восточныѧ землѧ, и гна а в' съед, дондеже ви-
доша в' (579г) краѧ северскыѧ. И нѣст ни исхода ни входа ѿт⁴⁶ запад
ниже кто приидет к ним.

7. В'скорѣ и мори во Бга Александръ и поставша Бгъ⁴⁷ матвѣ его и
повелъ Гдѣ Бгъ северннм горамъ состынис, ѿт инхъ ниже есть народ
Иси Севернн. Приближис к' себѣ до дѣю на десатѣ локотъ.

8. И сотвориша ѿт Бга врата меднаѧ, и помазана быша аскитом,
да аще хотятъ жалѣзо⁴⁸ отверши, но не могуть, наин разорища⁴⁹ отнем
не могутъ, но вскорѣ отнемъ сугаснетъ. Есество во аскитово ни же лѣзаг
принмет рѣзанія, ни отнемаго жженія. Вса во та же суть вѣсовскага
думышленія празднна и т'ша показаетъ.

9. Си оубо гнисныѧ и сквернннаѧ и страны ѿв'волшева и злохитрь-
ства творять. И всако зло убоганія, иакоже речи ненависть Бгъ, и мер-
зко все, еже творахъ, иако не мощнъ ни отнемъ ни же лѣзомъ наин кннм
думышленіемъ таковыѧ искрушина врата и отвѣжати.

10. В посадниѧ же лѣта по Єзекінлевѣ пророчествѣ глюци⁵⁰ в' по-
садниѧ же днн скончанна мнрѣ изиnde Гогъ и Магогъ в' землю Незав,
иже суть страннн црн⁵¹ та же затвори Александръ на краи севера.
Ниже имена их: си Гогъ и Магогъ, Аносъ и Аносъ, Ахеназ и Анонъ,
Боунинъ и Дазонъ, Деклемон и Рармаданъ и Деванъ и Замарданъ, Ахахо-
нишн⁵² и Ал'мазава и Гармнадъ, иже члкоуд'ци нарцаенна песня гавы,
и Шаторове и Алане и Десокин и Агненин и Сал'тарин. Си к' црь и в' в'
затвори суть изгнть враты,⁵³ та же постави црь Александръ.

IX. I. И оумршъ Александръ первомъ црю (579г) црствоваша в него мѣсто
а отроцн его, не жени во сѧ николиже Александръ. Шанмпннада же, мнъ
его, идѣ во отчество свое во єдинопскю землю.

2. Взявъ вбо создавъ Византню и пославъ по морю к' Одеї єдиноп-
скю Германнка своеи воеводѣ старѣншаг смирите⁵⁴ с нимъ. В'пнсавъ к' немъ
и Шанмпннадѣ мнѣи Александровѣ, да ю понметъ себѣ женѣ и црство-
вати с ней.

3. И принялъ оубо Одеї црь книги ѿ Германнка и, видѣвъ ѿт него
дары, принялъ зело дары и радовася. Воставъ оубо видѣнна єдиноп-
ска,⁵⁵ понимъ же кѣно и дщерь свою Шанмпннадѣ къ Взѣ имын с' собою

и єдиноп. И принять быст ѿт Взѣ в'пннадѣ моря в' Хал'кндонъ со мно-

гимъ веселнemъ. Даст же дары премноги и сшнм с ним. И винде **Дол** во Византию и даst любоусте велико⁵⁶ дары болша по црю веледшю.

4. И поа Ввза црь Шанм'плада дшер Долевъ црѧ Единпска, шт неаже родис ємъ д'ши, юже нареу по имене ємъ Византию. И поа ю Ромол Аргалевъ црь Римскій, премногна ради красоты еа возвюбн во ю зело. Бѣ во и тон пространъ⁵⁷ и веледшен зело, тѣмъже во вена мѣсто дасть еи Римъ град. И слышавше боладе его, разгневаваша нан зело.

5. Роди же потом Византъ⁵⁸ Г,⁵⁹ иже нареу шнх⁶⁰ по штую нарокъ Аргален, драгаг Оувран, Гаго же Клавдін.

6. Црствоваше еси, Аргален в' Римъ в' Тармална штца своего мѣсто, Оувранъ же в' Ввзѣ граде мѣри ег, Клавдін же во Александрии.

7. Держаше оубо плема (580г) Шанм'плады дшерн Дола црѧ Единп'ска паце Македонска и Елинска и Римъска црство до века. Да црство оубо Греческое, еже есть Римъско, шт племене есть Единпска. Си „варн рука еа к' Бг⁶¹“ в' послѣднин же днъ по пророчества явленію, прозрѣвъ оубо блаженныи Двдъ аховныма шунма и провидевъ, яко шт Алан'плады дшерн Доловы црѧ Единпска Хощеть оубо востати и двигнити црство Греческо, прорече⁶² гла: „Единпіа варнъ рука еа к' Бг⁶³“, рекше в' послѣднин днъ по пророческв явленію.⁶⁴ И некотори оубо мнѣша, яко Единп'ска дѣла црства назнаменва стын Двдъ реу, но склонишася шт истынныи нн⁶⁵ мнѣвшен сице.

8. Но имъже⁶⁶ шт сїмени Единпска составлено есть⁶⁷ црство тон⁶⁸ пріа велико и славное то древо животворящаг устнаго креста иже посредъ земли воздвжен быв, тѣмже в лѣпотѣ тоже штвѣщаше блоштъ Двдъ: „Единпіа варнъ рукою свою к' Бг⁶⁹.“ Иест во странѣ нан црство подъ ибсем могвциаг прешдолѣти црство Греческое.

9. Еже бо коли рекох, любимнци, еже посредъ земли оутвержено быст животворимое древо, имъже оуселеныя страны премвдрѣ назнаменуются шириною и долготою и высотою и глубиною. Коиа бо слаа нан коиа моръ возможет шбнати крестнию си⁷⁰ слаа и побѣдити, егоже державою и чистью все црство оутвержено быст распатах на нем х⁷¹?

X. 1. Пославшам, что Павел бжественный пророчествова в' послѣднем днѣ в' Греческемъ црстве, рекв же ивгде во епистоли Склопнаном⁷² сице: „Вопрошай же вас, братне, в' прншестви (580г) Гѣда ишег тс х⁷³, и в'

Вашемъ прнв'кспленіи къ томъ, яко в'скорѣ⁶⁹ подвнзатнса вамъ отъ смысла, нн боятнса нн дхомъ, нн н овомъ,⁷⁰ нн спистолею." Коѧ бо слаа н мощъ побѣдит Греk? Защищенн во сvt крестомъ.⁷¹ „Иакоже вамъ нзвѣстнхомъ си въ приходе Гедини, никто же васъ да не преглашаетъ нн по единномъ образъ, яко аще не придетъ штствіенне прежде, тогъ придетъ и явитъся улъ беваконныи, сиъ погибелыи и спротивни, превозносанса надо всимъ глемымъ Богомъ наи утомлныи,⁷² яко же томъ во Храмѣ божіи сести, ка-жуиас яко Бгъ есть." И малы по семъ:⁷³ „Точю обдержан ннѣ, доне-лиже н⁷⁴ среды будетъ. Ш'авитъся беваконникъ тогда."

2. Кто оубо есть „иже отъ среды" развѣ црство Римско?⁷⁵ Всѧ во власть науала мнра оупражнатъся развне сег.

3. Невоно сеи рать прнемлетъ и не побѣждаетъ, и всѧ страны сра-жающас⁷⁶ тѣмъ раздрѣшаютъ и отъ тогъ. Багдть е,⁷⁷ дон'деже варн въ послѣдніи часъ. И то есть „варнъ рукою своею къ Бгъ". И по апсл8 глаше:⁷⁸ „Егда оупразднитъ всѧ власть", тогда сиъ предастъ „црство Бгъ и штцъ". Кое црство? Иаве яко Христіанско.

4. Не во естъ наи будетъ црство дрвгое слаа своеа йавлѧ.⁷⁹ Аще ли Хощешн смотрити истинны, помыслъ Монсеевы людн, иже толицьми знаме-ни н чудесы во глаbнн морскю Египтіаны сведе.⁸⁰ Имъже санце н авна на западъ ста, и нна нѣкотороа знаменія бывають, и просто речи, всю євреникъ помыслъ дар'жаевъ, яко отъ Римска црства потреби нх.⁸¹ Титъ Евспа(581г)снѧнов сиъ не скуе всѧ? И раломъ Андрѣан и црквъ пре-павши и вон попра?⁸² Кое оубо быстъ црство, наи яко нно будетъ яко же се? Нн единого же обретаемъ.

5. Не ~~и~~ лѣтъ црствоваша єврени и потомъ штпаде црство нх? И Египтіане ~~и~~ свиша⁸³ лѣтъ црствоваша и ти погибаша такоже. И Вавило-нане ~~и~~ лѣтъ црствоваша и ти погибаша. И Македоникъ во штпадашъ

цирство Египетско вошрвжиса на Римско. Вар'варско црство, рече же Тврци и Шери, те погиблени выша тѣмъ, такови людне снани.⁸⁴

6. Тако погиблени вышв црствъ Персескъ, восташа въ тогъ място на Рюмы снобе Нэмдановы, иже писанне мышцъ плецину нафу, рече Да-

и на ін⁸⁶ противостояніи са⁸⁶ цр^тств Римск⁸ члененем и прелогом и з вре-
маном, яко приближитись оуже скончанію и не будетъ приближенія⁸⁷ ав-
том оуже.

Хл. 1. И послѣднюю же рече преполоващася седмом⁸ вѣк⁸, искоренитъ
Персеско цр^тство, и в то изидет племя Нэманово от⁸⁸ прстына Странскна,
и шедше з'берутъ в'квп во Сады велицемъ.

2. И тв⁸ скончаетъ реченое пророком⁸⁸: „Си⁸ уль, прозван⁸ зеврон
солнца и птица несныя, и повел⁸ имъ, гла: з'беритеся и придетъ, та-
бъ вѣк⁸ полож⁸ вам. Идите плот магистр⁸ и пине кров Жидовск⁸.“⁸⁹

3. В⁸ том оубо Гавардъ велицемъ падетъ истреблен⁸ мечнымъ вси цр^н
Еленстин, рече Рим'стин, яко же и ти избнша магистр⁸ Жидовскыи и Персескыи,
и сице ти падетъ всты мечнымъ от⁸⁸ племени Нэманова, аже наречет⁸ улкъ
днвнин⁹⁰ имъже юростю и гневомъ⁹¹ на лице вся земля на улки (581v)
и на скоты и на все зеврон, и на дюзгн и на сады и на все дерево
подօбнтое.

4. И будетъ приход ихъ немастивъ, и прежде нападетъ тв⁸ на землю
д'язвы: и пагуба и мак св тв⁸ бне исказие.⁹²

5. Гла во Бгъ пророкомъ Монсеемъ ко Изю:⁹³ „Не имъже ли любитъ Гдъ
Бгъ вас, в'водитъ вы в' землю ищетованію яко же прніатіе, но грахъ ради
живущихъ на нен.“ Сице и сны Нэмановы, не имъже любитъ и Гдъ Бгъ
дастъ имъ прніатіе землю Христіанск⁸, но безаконія ради и грахъ бываю-
шихъ от⁹⁴ нихъ. Подобна томъ не быст, ии будетъ тогда во всехъ родѣхъ.

6. В'то⁹⁴ во иблайахъ мажи в' людѣнцъ жен и бладнцъ ризы,
яко жены самы са оукрасахъ и стояхъ на широтахъ и торжнцъ града-
ныхъ тавъ? „И премениша естественію потребъ чресестественію“, яко же
реч⁸ честны апслъ.⁹⁵ Такоже и жены творахъ яко мажи.

7. Ходлан оубо кспн⁹⁶ от⁹⁷ сноу своимъ и братомъ и со всему серд-
цемъ прнутеною. Не вѣдоми бывахъ бладнцамъ, в томъ же премѣдрин
Павел прежде возопн:⁹⁷ „Сег⁸ во, реч⁸, ради предасть а⁹⁸ во вреды бес'честія,
небоно жены премениша естественію потребъ чресестественію. Такоже и
мажи, оставивш⁸ естественію потребъ в' женскю, рождегошася в' жела-
ниихъ д'яг на д'яга, мажи с мажи вествдє твораще и гвбащеса дшамъ,
прелщающи днѣболомъ.“

8. Тог ради предасть⁹⁹ а в' речъ поганымъ, от⁹⁸ нихъ же падетъ во
гресехъ и в' смрадѣ. Осквернены будетъ жены ихъ и будетъ в' нихъ м'сто
снове (582г) Нэмановы.

9. Н предана ведеть земля Персека во тлю и в' пагбев, и живещи на нен и в' пати ведени ведеть и на ис'свение. Арменн иже¹⁰⁰ живещи на нен патном и меум погибет.

10. Сикна штпциенна¹⁰¹ ведеть и живещи на нен ис'свени ведеть, также и Сикнана¹⁰² и Елада.

11. Грецн во шпленение ведеть. Штровн Каф'стин¹⁰³ в запостине ведеть и живещи в' ннх патнени и ис'свени ведеть.

12. Египетъ же и восток и Сурия под Каф'мом и пеудлю без'м'рою приведени ведеть и шврименни ведеть бесчаденія,¹⁰⁴ и воспросиат за даша тых злата тажестн ваще тажестн тых. И ведеть¹⁰⁵ живещи во Египте и Сиріи в' теснотѣ и в' пеудли з цѣ¹⁰⁶ лише патнинк.

13. И наполинса вся земля швѣтинаш вт д' вѣтъ иже под нбсемъ, и ведеть иако пргъ множество, егда з'врают'са вт вѣтра. И ведеть в' полы¹⁰⁷ смрть и глад. И возвысит'са¹⁰⁸ сдце нх пагбда и прозорство.¹⁰⁹ И воз'гать прозориye до времене оуставленнаго нмъ, и принимать в'ходы и исходы северныя и восточныя и западныя и море, и ведеть вони под Каф'мом нхъ, и чаловъци исходы¹¹⁰ и птица, воды морскія посышают нхъ.

14. И пустына шпстѣши вт жите свонх и тых ведеть, и впншит горы себе и пустына, и рыбы морскна древеса лжнаш и перстъ земню¹¹¹ и камене и гобинъ земное и принастне земных и приносима стымъ, аи злато наан серебро наан камене устное наан м'д наан жељзо, ѿдежа уста, преславныя и брашна вся и все устное тѣмъ ведеть. И перевозысит'са сдце нх, дондеже востажет (582v) ти вт мртвых дан нмати научит иако вт живых.¹¹² И в' бесчестин ведеть¹¹³ всік богат и ѿбог. Истужене ведеть на в'свх. Такоже и вт в'довиц и вт сиротъ и вт стых.

15. Не п мнабют нища и ѿбога и бесчесвют и всемъ стар.¹¹⁴ Рвгают'са и посмѣхаютъс и хлат тых, иже премвдростн в' людских и народных превывающих в лятех веш.¹¹⁵ Подиати ведеть в' молчани и страшъ, не могът помысантн наан ѿтвешати, что си наан who. И ведеть вси ѿджащеса живеще на землан. И ведеть премвдрост нх и наказание нн во что же зло пауче не могъщие иже по прнлаганю нмъ прнлагаюти и нѣст могін пременити наан похланти тых словес.¹¹⁶

16. И ведеть путь нх вт моря и до мора и вт восток до запад, вт севера до пустыни Св'треиския. И нареутся путь нхъ путь тесноты, и пондѣтъ по немъ старцы и старца, ѿбозин, ницин, и бажнти мртвыя наунят.

17. Ут апель во речение наказание, рекше утствленна его, есть, рече бо:¹¹⁷ „Аще не придетъ утствление первое, и явится чакъ безаконный и сиъ пагубныи.“ Ибо оно утствление наказание есть, и накажетъ ся всем живущим на земле. Елъмаже чакъ дневнаго нареу Господь Ильмандъ утца ихъ, сего ради дневи и соры простиныи и всакъ звѣрь мурят.¹¹⁸ Чакъ и звѣри погибут и кротацки же погибут и оумолятъ.¹¹⁹ И проженут и постягут деревеса дражнаа, и доброта горскаа погибнут, и опустствуют грады и бедствия земля неходныи (583г) и оумиленія¹²¹ ради чака. Исквернитъ земля кровами.¹²² Не оубо суть ратни, но уада простиныи и на опущение пришан суть. На растление суть посланы. Сквернин суть.¹²³ Тогда земля определит плодъ свой.¹²⁴ Не вбо суть чаки держацки наслаемъ. Уада простиныи суть и на опустившее прибываетъ и растление. Суть и сквернин¹²⁵ глядят <...>.¹²⁶

XII. 8. И вся величина тѣни судовъ творитъ. И вся боязнь Господа иного же бедствия, яко си по з лѣтомъ¹²⁷ научитъ ходити по иныхъ и предъ юрна ихъ, и не¹²⁸ бесъ чести бедствия яко берна и мотыла.

XIII. 1. Бедствия бо властеле во время то и царю в наказаніи томъ си ве Ильмандовы и прибываетъ въ бѣды дондеже кончаютъ дни жибота свое. И возметъ суть ут стихіи и погибнетъ славжа бжіа и престанетъ¹²⁹ ут царстви стыхіи,¹³⁰ и бедствия царстви ико простіи людіи.

2. Во время то, си рече въ зю године, егда скончаетъ сѧ царства ихъ, чи сма лѣтъ тѣхъ имъже держаша землю, и оумножишася¹³¹ скорбіи на чакы и на скотехъ и бедствия глади и язва.¹³² И погибут чаки и повержены бедствия на лици вся земля яко и прахъ вся дни. Во время ино еще единна язва приложитъ чакомъ.

3. И ложетъ чакъ вечерє и не¹³³ встанетъ завтра, и обрашетъ на праѣ двери востокающа отъ него мѣры злата и обрашающи много. И возметъ суть днъ данна злата и сребра и продастъ чакъ всю потребу свою, и радиаа жалеза и оуморныхъ сианы.

4. В седьмое лѣто предадутъ чаки уада свое. Что (583v) ради Господь презирит подиати пеудан спа¹³⁴ правдивымъ разве? Да са смеситъ правдивыи с невѣрными,¹³⁵ да штакуютъ¹³⁶ плавлены ут пшеницы. Понеже исклонение врема то есть.

5. И долготерпитъ Господь и пеудан праведныхъ, якоже рече:¹³⁷ „Блаженъ есте, егда похвлатъ вы и проженут и рекутъ всако пронырно слово въ вас. Радуетесь и веселитесь, яко мѣзда ваша многъ есть на небесахъ, сици

субо прегнаша пророкы иже пред вами. Стерпевши же до конца спасенъ быветъ."

6. Н по скорби тон, иже от Нэмананть быветъ, егда в' бъдъ в'падътъ улци, шпесуалаеми не имаше надежа¹³⁸ спасио от роки Нэманатескв, гоними, възлюбляеми ал'убою и жаждею, и странци си быветъ зан, юдяще и плюще¹³⁹ в' побѣдахъ своихъ, имъже побѣдиша Персидъ и Ромы и Греуескю Киркесю,¹⁴⁰ Сирю, Кападокию, Исафрию, и Дракнию,¹⁴¹ Сиканю, живущаа Банд Греек, и Рим погибнет,¹⁴² штровы морскыи и живущаа в' тѣхъ, възлюбляющеся ико и златне, и Хлащае Гатъ, ико не имътъ кръстъ и нѣ быти от рок иныхъ. И хвалитись научнитъ.¹⁴³

11. И тогда внезапъ в'станетъ на на царь великии Греуескии с' великою юростю и со гневомъ, и воспринетъ ико от сна вино пивъ, егоже мнѧхъ улци ико мер'тва съща, и не съща требъ ни на что же. И тон нѣндеть на на от моря Единовска и вложит копие отвѣщенія во ѿнѣрив, рече во отвѣтство ихъ, и пленил (584г) жены ихъ и чада ихъ. На живущаа иже на земли вѣстнѣ синадѣтъ сюве цѣн,¹⁴⁴ с копиемъ отженитъ ихъ от земли и побиют.

12. И нападет страх отвѣдовъ на на. Самъ же и жены ихъ и чада ихъ и вѣстюющая младенца ихъ и вси по лицу ихъ и на¹⁴⁵ въ народъ ихъ, и спащи¹⁴⁶ иже на земли отцъ ихъ в руць цѣл Греуеска предадатъ копиемъ и плениемъ и смрти и тлю.

13. И быветъ¹⁴⁷ цѣл Греуеска на нихъ зрицею пач ихъ же въ юремъ на тѣхъ. И научнитъ работати работавшимъ имъ. Во отвѣденіи¹⁴⁸ величъ быветъ ал'убе и жаданий. Быветъ в работе емъ чада ихъ и жены ихъ, и поработают цѣл Греуески, и быветъ работа горючна стоящею.

14. И оумнѣртъ земля иже от тѣхъ исказнѣ, и види каждо в' землю свою въ прнчастие отцъ своихъ. Арменія и Канакна, Исурия Адревія, Елада, Сиканія и всиак патинник воз'вратитъ сѧ от патна во свою си.

15. И оумножатся улци на земли отвѣщеніи ико прѣзи. Египет отвѣтствъ, Арабъ отвѣтъ, земля Рѣская¹⁴⁹ отвѣтъ от рати и прнморская оумнѣртъ. И вси юрость цѣл Греуескаг разгоритъ на отвергшася Госда ишег іс Ха. И оумнѣртъ земля и быветъ мнѣ и тишинна велика по земли, ико нестъ бывала от сложенія мнѣ, ни быветъ.

16. Понеже послѣдніи есть конецъ вѣкъ, быветъ же радость велика тогда на земли. И възьмут улци с мнѣ, и возградятъ грады и гонятъ печали тѣхъ. (584в) И оупразднатъ попове от бъдъ своихъ и от певалин.

17. То ест мнръ, иже проповѣда бжѣсенный ап҃ль, яко¹⁵⁰ „Егда
уегутъ мнръ и бѣзбазнѣство, тогда внезапъ нападетъ на на пагуба.“ И
паки Гѣдъ¹⁵¹ „Иакоже во днѣ вѣша Ноевы улви, сице же будетъ в'
послѣдни днї.“

18. Въ тон оубо мнръ будетъ улви с радостю и веселіемъ юдѣщіе и
плюющіе, женщицескіе и посмѣшивающіе, скончавшіе¹⁵² и веселящіе. И возрадятъ
возраженіе, яко не будетъ во срѣдніхъ ихъ стражахъ и пеуали.

19. Тогда утвѣрдѣтъ са врата северскія, и нѣзиндѣтъ сны странскіи,
иже вѣша сѣдящіе изънутрь, и подѣнгнетъ са ут лица ихъ вся земля.
И побояются вси улви, и скрываютъ са въ горахъ и въ пещерахъ и во гробахъ.
И швомроутъ стражомъ, и погибнѣтъ мнози, и не будетъ погревающаго телес.

20. Неходища же газыци страны ут севера юдѣятъ плоть члускы и
плоть кров скотскію яко водѣ, и юдѣятъ неуста, зміна и скоропна, и вся
гнезды неустыя звѣри, кот'ки и комары и мухи и гады подзащиа по
земли, и мертвыхъ телеса, изобраг¹⁵³ женьскія. И искоютъ младенца и
сваратъ а и подадаютъ мѣромъ ихъ на нѣз'яденіе. И погибатъ землю и
шкверніатъ ю, и не будетъ противъ могущаго стати.

21. По недан оубо лѣтніи, идаю лѣтъ гдѣть иже есть къ лѣтъ и под
лѣта,¹⁵⁴ егда принимѣтъ градъ Ниппю, и послаетъ Гѣдъ Бѣгъ единогъ ут
стражихъ¹⁵⁵ своихъ, и поразитъ и а во единомъ временнѣмъ часѣ. И по сем
снидѣ¹⁵⁶ цѣрь Греческій и поживетъ во Нерсамѣ вѣ лѣтъ. И по скон(585г)-
чанин¹⁵⁷ вѣ лѣтъ явитъ сѧ погибелныи.

XIV. 1. Рожася въ Хоразнѣ, и воскоромнѣтъ въ Видсанда, и цѣствуетъ
въ Капернаумѣ. И воздравляетъ са¹⁵⁸ Хоразн, понеже родна въ немъ, и
Видсанда, понеже воскормленъ быстъ въ той, и Капернаумъ, понеже цѣствова
въ немъ. Сего ради во єугдии Гѣдъ Гже рече¹⁵⁹ „Горе тебѣ място Хоразн-
ско, и ты Видсандо, и ты Капернаумъ, иже до насъ вознесися и до ада
снайдешъ.“

2. И вѣ тебѣ явитъ сѧ пагубный, взндетъ цѣрь Греческъ горѣ на
Голгофѣ, идѣже вѣдрожено быстъ дерево крестное, идѣже распятъ быстъ Гѣдъ
иша Ісъ Хсъ и самохотивъ за ны пода смотрѣть.

3. И возметъ цѣрь Греческій венецъ ут главы своеи и возложитъ на крестъ
Гнъ, гла¹⁶⁰ „Ты, цю вѣкомъ, Хсъ, распынса на крестъ семъ, и цѣстви въ
вѣки.“ И се рече, протагнетъ речѣ на небо и предастъ цѣство крестіанскому
Бѣгѣ и штцѣ.

4. И възидет крестъ с венцем царскимъ копно на небо, понеже крестъ, на немже повисе Госудь Бгъ иша Гс ибща ради спасія, и тон хощет явити пред ¹⁶¹ в' приходе его на облаку неувѣрнымъ.

5. И скончаетъ пророчество Давидъ, глаголющи: ¹⁶² „В' послѣдніи дни единоплеменникъ твой рѣка ея к' Богу“, елиже итъ сновъ да имплады, дщери овла цѣла единоплеменника, послѣждѣ „твой рѣкаю своею к' Богу“.

6. Тогда крестъ вознесется с венцемъ на небо, и вскорѣ предастъ дхъ свой Греческій царь. И тогда определитъ ¹⁶³ вса наука и власти, егда явѣтъ бѣдствіе съ пагубнымъ. И бѣдетъ бо синъ итъ племене Данова „змій на путь лежа, на стезахъ хопа в путь коня, и падеса коня назадъ, спаса ѿзираетъ“ (585v) Государя. ¹⁶⁴

7. И на коня, рѣкшемъ на истынию вѣрѣ, вѣдшемъ, очищеніи бѣдствіи итъ змию, сирии итъ сна пагубнаго, в' путь, сирии в' послѣдніи днъ, в' меутѣхъ и в ложихъ знаменіяхъ.

8. Сотворитъ бо знаменія и чудеса многа на землю: „Слепинъ прозрятъ и Хроминъ ходитъ науки, гласинъ прослышиатъ и бѣсашинъ исцѣлѧютъ. Превратятъ санце во т'мѣ и лѣнѣ в' кровъ, и в' тѣхъ его лжинъ знаменія и меутѣнія чудеса преистинѣ аще мощнъ избранныя“, яко же Государь глаголющи. ¹⁶⁵

9. Возрѣвъ патріархъ Иаковъ юнна очищенія, ¹⁶⁶ разумѣвъ бѣдствіе итъ злаго сего змія, сирии итъ сна пагубнаго, быти на члвѣцехъ скорбѣ и пеудали, проречъ сна итъ лица улуска рода: „И спаса своею ижидаша Государь“. Государь же авіе прежде итвешаваше: „Аще мощнъ преистинѣ избранныя.“

10. Видетъ бо съ пагубнымъ во Нерсамъ, и садеть во церкви и быстѣ ¹⁶⁷ равно Бгъ, улкъ во плоти и улкъ итъ племене ¹⁶⁸ мѣжска, итъ уреа женска итъ племене синъ Данова.

11. Оумножающи бо са пеудали дніи тѣхъ итъ сна пагубнаго, не терпнть бѣство зресть в' погубе рода улуса, еже исклони своею кровию, но вскорѣ послетъ блаженныя своя агглы ¹⁶⁹ Еноха же и Нани на облаку неувѣримъ. Предъ языки бо всѣми облаку итъ синъ же свча, яко преистинѣ ради многи ¹⁷⁰ и зидетъ.

12. Страны очибо видѣвшен ¹⁷¹ облаку итъ синъ же свча, итъ всѣхъ пришедшими, юростю разгордѣлъ ¹⁷² очиетъ стада та. И по трехъ дніи и пол днѣ дхъ животенъ видетъ в на и встанетъ на ноги. ¹⁷³

13. Тогда же оуже явитъ сѧ знаменіѧ¹⁷⁹ члѹда, и прінадетъ „на вѣла-
цехъ небесныхъ со славою небесною и оубъетъ и Г҃дь дхомъ оустъ своихъ,” по
апостолу рѣчи.¹⁸⁰

14. Тогда воссияютъ праведники аки санци, слово животное пріем-
люще, и грешники вѣрататъ сѧ въ мѣкѣ вѣланыши, аже быхомъ гон-
зинанъ бѣдтию и улко любиємъ Г҃да ишего Г҃с Ха, емже слава во вски
вѣкорѣ. Аминь.

The Greek references are to Lolo s. Apokalypse 46-140

¹ ονਮъ — аутъ

² ? шадъ — γίγας/μέγας

³ ουεдѣевъ — γνοὺς

⁴ вѣпевална — ἐλυπήθη

⁵ нжже жены — αἱ τούτων γυναικες

⁶ искверниша — καταπορнєусасаси

⁷ штагуннааси дрѣгъ шт дрѣга — ἔχωρισθησαν ἀπ' ἄλλήλων

⁸ исполни — πλ̄ρεις

⁹ ? — ων και киреиусаси διаболоς ετропѡсато аутоуси апаки еидос монстриодъ хатаискуенаси

¹⁰ Omits επ' ὀνόμαти

¹¹ Omits πᾶσαν ἄλλην ἐπιστήμην

¹² Невротъ — Νεβρѡд

¹³ той — οἰτος

¹⁴ A marginal gloss adds here

¹⁵ црл — βασιλέα

¹⁶ мжн — ἄνδρας

¹⁷ Omits Μονήτων

¹⁸ Невротъ — πρὸς Νεβρѡд

¹⁹ первыи цѣтва — πρῶται βασιλεῖαι

²⁰ To be omitted

²¹ западнала — τῆς δύσεως

²² Грезды сна — νίον Ἱερεζδῆ

²³ ! — τὸν Τίγριν ποταμόν

²⁴ нже Гадръ — δ τοῦ Βάρ

²⁵ ? — ἀπὸ τοῦ Εὐφράτου ἕως τοῦ Ἐδροηγάν

²⁶ наэн — γυμνοи. Some codices of the first translation, e. g. Hilandar 382, make the same mistake, others, e. g. Synodal 591, have the correct reading.

²⁷ οιстровено — καταскенасименовъ, and omits εν βαφеиоис

²⁸ Брашаса — ἐπολέμησαν

²⁹ ? — и, but Greek δώδεκα

³⁰ Omits ἀπὸ

³¹ To be omitted

³² Се — Αὐτῆ

³³ The Resurrection codex has γαгнта, cf. Shakhmatov. Povest' 94 — τῶν γιγάντων

³⁴ Omits εх as does the Resurrection codex, cf. Shakhmatov. Ibid.

³⁵ Mistaken reading of оѡн аутъ

³⁶ шт Мѣд — εκ τῶν Μήδων

³⁷ Πρέτερα — ἐβασίλευσε

³⁸ ? — Μῆδοι

³⁹ ? — τῶν Ἀράβων

⁴⁰ Ήже — τὸν

⁴¹ Cf. Daniel vii, 2; xi, 4.

⁴² Ήже — "Α, and omits εἰσι

⁴³ Ήχη — ών

⁴⁴ Omits ἐμυσάχη. Perhaps omitted in the original translation as the Chronicle quotation of 1096 also omits it, cf. PSRL, ii. 225.

⁴⁵ ? μήποτε τελείως ἀπαρτισθέντα ἡ τινα τῆς διαπλάσεως

⁴⁶ Omits ἀνατολῶν μέχρι

⁴⁷ Altered from ΕΓ8

⁴⁸ Κελεύομ — ἐν σιδήρῳ

⁴⁹ φαζορητη α διαλῦσαι αὐτάς

⁵⁰ Cf. Ezekiel xxxviii, 1-9.

⁵¹ Στρανη η ψή — ἔθνη και βασιλεῖς

⁵² Η Χαχονιών — και Χαχόνιοι

⁵³ Here and in several other places, cf. nn. 72, 108, 130, 171-172, η resembles Η with faint ligature between the bases of the two uprights of Η.

⁵⁴ εμηρητής ογ η εμηρής — και ειρήνευσεν

⁵⁵ ? — ἐξ ὅλων τῶν Ἰνδῶν και Αιθιόπων

⁵⁶ Omits και

⁵⁷ προστε — ἀπλούς

⁵⁸ Κεζαντία — Βυζαντία

⁵⁹ Omits νιούς

⁶⁰ ? ών τὸν μὲν ἔνα ἐπωνόμασε

⁶¹ Cf. Psalm Ixvii, 31.

⁶² The Greek phrase ἐν τῷ ἁσχάτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὴν προφητικὴν ἐκφαντορίαν is wrong ly repeated because of the repetition of the Biblical quotation.

⁶³ Ήже — οἱ

⁶⁴ εже (. . .) πρέτερο — ή (. . .) βασιλεία

⁶⁵ To be omitted; perhaps συσταθενοε read as συσταθενο Ε.

⁶⁶ το — αῦτη

⁶⁷ εη added above line.

⁶⁸ Κ Σεληνιανομ — πρὸς Θεσαλονικεῖς, cf. II Thessalonians ii. 1-4.

⁶⁹ Ι Ηε σκορο — μὴ τάχεως

⁷⁰ ταοεομ — διὰ λόγου

⁷¹ This interpolation into the Biblical quotation is from the first translation.

⁷² Cf. n. 53

⁷³ Cf. II Thessalonians ii. 7-8

⁷⁴ ωτ — ἐκ

⁷⁵ A letter after this word has been crossed out.

⁷⁶ Omits μετ'

⁷⁷ ? — Και αὐτή καταχρατήσει

⁷⁸ Cf. I Corinthians xv, 24.

⁷⁹ Mistranslation of ὑπερφανεῖσα

⁸⁰ Omits "Ιδε μοι καὶ τὸν Ἰησοῦν τοῦ Ναοῦ

⁸¹ ποτρεβησα — ἔξηλειπτο and omits the first word of the next sentence: Οὐ

⁸² Νε ραλομ Δηδρεβαν λη ψκεζ πρεπλενηζ ποδορα? — Οὐκ ἀρότρῳ τὸν ναὸν ἐκ πορθήσας Ἀδριανὸς ἥρωτρίασεν;

⁸³ Τύσαωα — χιλια. The Resurrection codex has the same error, cf. Shakhmatov. Povest' 94.

⁸⁴ This final phrase is untraced in Greek.

⁸⁵ Δανηαζ, η — Δανηήλ, και

- 86 ογ added above γ.
 87 προδλъжениѧ — μῆκος
 88 Cf. Ezekiel xxix, 17.
 89 шафдъскѣ — γυγάντων
 90 ΔΗΘΗ — ἄγριος, cf. Daniel v, 21.
 91 Omits ἀποσταλήσονται
 92 ? Perhaps παρβεῖ ἡ ταῖα, πογησεῖ ἡ ικαδανίε — δλεθρος καὶ ἀπόλεια, φθορὰ
 καὶ ἔρημωσις
 93 It is not in fact a Biblical quotation.
 94 γ'το — Τί
 95 Cf. Romans i, 26.
 96 Omits μιᾶ γυναικὶ¹
 97 Cf. Romans I, 26-27.
 98 Omits ὁ Θεὸς
 99 ΔА added above εс
 100 Δρμенна и — Ἀρμενία καὶ
 101 Синхна апධенъна — Εικελία ἐσται εἰς ἔρημοσιν
 102 Кнанна — Κιλικία. The passage has been considerably abridged.
 103 мор'стин — τῆς θαλάσσης
 104 бес пошаденія — ἀφειδῶς
 105 бвдатъ — ἔσονται
 106 зрицек — ἑπταπλασίονα
 107 ? — ἐν αὐτοῖς
 108 Cf. n. 53.
 109 ? — ἡ καρδία αὐτῶν τῶν ὀλοθρευτῶν καὶ εἰς ὑπερφανιαν ἀρθήσεται
 110 и скоты — καὶ κτήνη
 111 The accusative shows that the translator related these nouns to the first verb, whereas
 they should relate to final verb.
 112 The correct order of the following passage, which has been somewhat abridged and
 freely translated, is:
 . . . ωτ жиевых, такоже и ωт в'довни, и ωт сиротъ и ωт стых.
 15. Не помнавют нициа и фубога и бесуествуют и виак8 стаф8. Н в' бесуестин бв-
 деть виак богат и фубог. Нетвжение бвдетъ на встех. Рвгантса.
 113 бвдатъ. It is a free rendering of Kai οὐκ ἐλεήσουσι πέντα καὶ πτωχὸν
 114 ? виак8 стаф8 — пâсан γερουσίαν. The last word was mistranslated.
 115 ? — τοῖς τε ἐν σοφίᾳ διαλάμπουσι καὶ τοῖς ἐν πολιτικοῖς καὶ δημοσίοις διαπρέ-
 πουσι πράγμασιν.
 116 ? There are various readings of this obscure passage in the Greek but the Slavonic
 does not coincide with any of them.
 117 Cf. II Thessalonians ii, 3.
 118 Cf. n. 90.
 119 ? — ἡμεροῦται. The first translation also uses this verb.
 120 αγморија — ἀναλογήσονται
 121 αγморија — δλиговщис
 122 From (122) to (123) is repeated from (124) to (125). Either the Greek text was defec-
 tive or the translator made the mistake. It is not a later scribal error as the translations differ.
 (123) to (124) should follow after (122).
 123 Cf. n. 122.
 124 Cf. n. 122.
 125 Cf. n. 122.
 126 Whether the omission of the entire passage from the middle of xi, 17 to the middle
 of xii, 8 is the result of later scribal error or of a faulty Greek codex is uncertain.
 127 съметнє — κόπρος
 128 но — ἀλλ'
 129 Omits ηᾶσα θυσία
 130 Cf. n. 53.
 131 αγмнојатса — πληθυνθήσεται

132 ΠΑΣΑ — λοιμός

133 To be omitted.

134 ΣΙΑ — ταῦτας

135 ? — ἴνα δειχθῶσιν οἱ πιστοὶ τὰ καὶ ἀπιστοῖ

136 ΛΑ added above γ.

137 Cf. Luke vi, 22-25 plus Matthew x, 22.

138 ΗΔΕΚΙΟ — ἐλπίδα

139 Omits καὶ καυχώμενοι

140 ΚΗΛΗΚΗ — Κιλικίαν

141 ΔΡΗΚΗ — Αφρικήν

142 These three words are untraced in Greek.

143 The Slavonic, like the Syriac original and the early Latin translation, does not have the Greek interpolation xiii, 7-10.

144 ΠΡ — τοῦ βασιλέως

145 To be omitted.

146 ΕΘΙΗ — αἱ οὖσαι

147 ΒΘΔΕΤ, and omits ὁ ζυγός

148 Sic.

149 ? ἡ γῆ τοῦ Ἀβραμοῦς

150 Cf. I Thessalohians v, 3.

151 Cf. Matthew xxiv, 37-38.

152 ? — σκιρτῶντες

153 Resurrection codex correctly ΗΖΩΒΡΑΓΗ, cf. Shakhmatov, Povest' 95.

154 This explanatory gloss is untraced in Greek.

155 СТРАТИГ, but Greek ἀρχιστρατήγων

156 СИИДЕТ — καταβήσεται

157 Sic.

158 ΒΩΔΡΑΔΔΤΙΑ — εὐφρανθήσεται

159 Cf. Luke x, 13-15.

160 This little speech is untraced in Greek.

161 Η added above the line and represents the omitted ΗΗΜ.

162 Cf. Psalm lxvii, 31.

163 Either corrupt or the influence of the Greek singular καταργηθήσεται

164 Cf. Genesis xlix, 17-18: τὴν σωτρίαν περιμένων τοῦ χωρίου. Perhaps спаса οжидает

ГЛАДА. It cannot be спасение since the same quotation in xiv, 9 also has спаса.

165 A conflation of Matthew xi, 5; Acts ii, 20; Matthew xxiv, 24.

166 Υ written above Η.

167 Either Η ΒΘΔΕΤ or to be omitted as it is not in the Greek.

168 СЕМЕНЕ — σπέρματος

169 Enoch and Elijah not being angels, probably савзи, which is the translation for θεράπων in xiv, 12.

170 This word is followed by a vertical line crossing out a letter.

171 Cf. n. 53.

172 Cf. n. 53.

173 ΕΝΔ'ΕΨΗ Η — ὄρθντα αὐτὸν

174 ΖΕΛΗΥΕΝΑ — αἰσχύνεντα

175 ΜΑ added above the line.

176 This word is untraced in Greek.

177 ΡΑΞΟΓΡΑΛΙΑ — ζέσας

178 This last sentence is untraced in Greek.

179 Omits τοῦ νιοῦ.

180 Cf. II Thessalonians ii, 8.